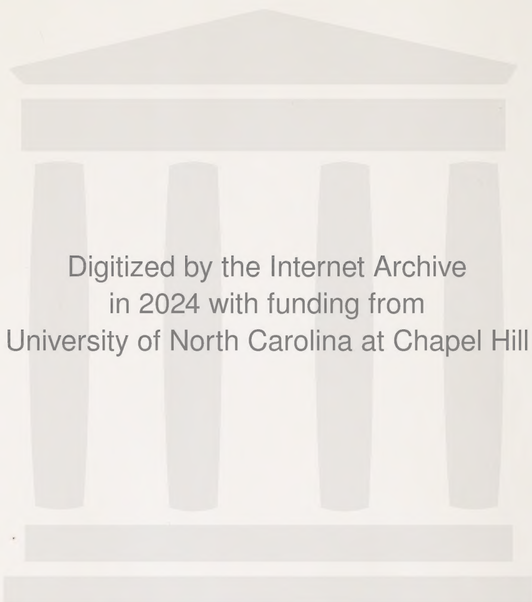

UNIVERSITY OF N.C. AT CHAPEL HILL
00015957939

ELS NOSTRES CLÀSSICS / VI

CONTES I FAULES

FRANCESC EIXIMENIS

CONTES I FAULES

Text, introducció, notes i glossari de

Marçal Olivar

ELS NOSTRES CLÀSSICS

Barcelona
1925

El retrat d'Eiximenis, reproduït en l'anvers, és tret de la portada de l'edició del Llibre de les Dones, *feta a Barcelona, en 1495, per Rosenbach.*

INTRODUCCIÓ

EL conreu del conte moralitzat i de la faula en prosa fou domini gairebé exclusiu de la literatura edificant de tota l'Edat Mitjana. L'eficàcia dels eximplis *en la predicació i en els escrits morals, propugnada, entre altres, per Étienne de Besançon* — Exempla plus movent quam predicatis subtilis — *era sentida vivament pels moralistes del temps i dugué, ben tost, a formar en reculls a part, especialment entre francesos i anglesos, col·leccions en llatí i en les llengues vulgars. La tònica de tot aquest gènere d'obres és llur manca d'originalitat, agreujada, la majoria de vegades, d'una absència quasi absoluta de tot refinament literari. No és aquest, però, el cas del nostre Francesc Eiximenis. Fullejant aquesta selecció, fàcilment us adonareu com sota el moralista s'amaga un narrador vivacíssim, d'una riquesa de colorit i de llenguatge rarament superades.*

I és que Frare Eiximenis, tot i que es formà en la tècnica de l'Edat Mitjana, ja no és ben bé un medieval. Perquè és principalment pels arguments i les fonts utilitzades, que servà, com Sant Vicents Ferrer —potser per raons d'apostolat—, una actitud medievalista enfront de la novella escola que contemporàniament s'implantava a la nostra terra.

La procedència dels seus contes no pot ésser més diversa. Assenyalar-la en la seva totalitat és una tasca impossible sense un estudi aprofondit de les fonts eiximenianes: la literatura patriòtica, la historiografia de l'època, les grans enciclopèdies de l'Edat Mitjana, tot el vast utillatge científic de què l'Eiximenis disposava, hi ha estat posat a contribució. Quant a les faules, sembla que es valgué principalment de dos grans reculls o fabularis: l'antic i el novell. L'antic no sembla ésser altre que una branca del Romulus medieval. No he arribat a identificar el fabulari novell; amb tot, les al·lusions de l'Eiximenis fan sospitar que es tracta d'algun recull escrit a Anglaterra, no sé si en anglo-normand o en llatí *.

* És una tasca a fer la comprovació de la influència que el Roman du Renard hagi pogut tenir en l'Eiximenis. En el pròleg a la seva traducció a l'epístola De modo bene vivendi, Frare Antoni Canals ens assabenta com el Romanç de la Guineu era llegit aleshores pels nostres compatriotes.

L'originalitat de Francesc Eiximenis com a narrador no l'hem de cercar, doncs, en la seva inventiva, sinó en el seu estil. El to familiar d'aquest hi és perceptible de bell antuvi; és el mateix aire de conversa que prenien els sermons en boca de Frare Vicent. *Ja no cal dir com aquest to era, tant en el framenor gironí com en el sant valencià contemporani, una cosa premeditada. Pel que es refereix a Eiximenis, ell mateix ens ho confessa en el pròleg que encapçala el seu* Crestià. En tot aquest volum — *diu* — per la major part entén a proceir per manera simple e grossera; e açò per tal car, jatsia aquest llibre puixa servir a persones científiques e lletrades, emperò io entenc ací a parlar principalment a persones simples e llegues e sens grans lletres. *I més avall recalca encara, que vol* parlar comunament e, més que més, grosserament, a vegades.

De fet, Eiximenis, com estilista, estava admirablement dotat per desvetllar l'interès de la gentada. La bonhomia — aquesta virtut popular per excel·lència — era, amb tota probabilitat, una qualitat ingènita en ell. D'aquesta guisa, el seu estil, generalment mesurat i prolixe, agafa, d'una manera especial en els seus eximplis, *a impuls d'aquesta bonhomia que no arriba a conèixer la mordacitat, un encís que el fa extraordinària-*

ment llegible. ¡Quantes de vegades un conte o una faula, inexpressius en un Eudes de Cheriton, per exemple, són salvats en l'Eiximenis per una plagasitat o un tret d'observació sortosa! Era aquest el seu procediment — i en això no feia sinó aplicar a les narracions profanes la seva repugnància a traduir, com diu ell, com jau la lletra *els versets de l'Escriptura — d'adaptar al català i a la societat que el voltava els arguments aprofitats per tothom. Els mercaders, els pagesos, els juristes i encara els nostres reis i els nostres consellers, tan admirablement enumerats en aqueixos contes, i algunes faules també, esdevenen, així, una positiva creació del prosista gironí.*

Dos altres trets essencials en l'Eiximenis que no podien deixar de reflectir-se en els seus contes són el seu patriotisme i la seva fervor dinàstica. El patriotisme de Frare Eiximenis, amb totes les fílies i fòbies que comporta, val, certament, tot un estudi a part. Quant al seu monarquisme — no em refereixo pas a les seves doctrines sobre la monarquia, sinó al seu comportament personal —, convé no oblidar que l'Eiximenis fou d'aquells escriptors incondicionals als darrers reis del casal de Barcelona. És la mateixa élite *política i literària d'En Bernat Metge, quan el predomini de Barcelona en la nostra cultura estava al seu darrer esclat. El factor comú que*

lligà tots aquells personatges per damunt de llur varietat de temperaments i de tendències és una decidida afecció envers el monarca. Val a dir que aquesta fidelitat responia, en bona mesura, a un veritable mecenatge exercit per Pere III i els seus fills. Una ràpida ullada a la vida d'aquest franciscà famós ens ho farà veure.

Nat a Girona a una data que ens és desconeguda — conjecturalment hom proposa l'any 1340 —, Francesc Eiximenis deguè prendre ben jove l'hàbit de Sant Francesc. A Girona mateix, en el convent de menorets, degué fer els seus primers estudis. Cal atribuir això mateix a la seva activitat d'escolar la seva estada a Lleida. L'any 1373 s'estava a Tolosa, i el Rei i la primera muller del Primogènit, Mata d'Armanyac, s'interessen per tal que pugui prendre aviat el grau de Mestre en Teologia. Tal vegada hem de datar amb prioritat a aquest graduament el seu sojorn a Oxford i les seves estades a París, Colònia, Avinyó i Roma, de les quals ens parla en ses obres. L'any 1381 es trobava a Barcelona, retingut per la redacció del primer llibre del Crestià, la magna obrada començada a instigació de Pere III. La composició dels llibres I, II, III i XII d'aquesta obra — els únics que deixà escrits — durà de 1381 a 1386. L'any 1382 trobava un nou protector, el Consell de Jurats de

València. A València, l'any 1384, acabava el segon llibre del Crestià, *i dos anys després el llibre dotzè — dedicat a Alfons, Marquès de Villena —, una part del qual —* Regiment de la cosa pública —, *havia ofert dos anys abans, amb un elogi bellíssim de la terra valenciana, als jurats de la ciutat. D'aquest temps és també la* Doctrina compendiosa de viure justament e de regir qualsevol ofici públic llealment e diligent.

*Mort Pere III, l'Eiximenis, tot i el seu allunyament de la cort, no deixà d'intervenir en els afers de la família regnant. L'any 1391, Joan I el reptà perquè en un sermó havia comentat una profecia referent a la durada del casal dels comtes-reis, i l'any següent Eiximenis escriu a l'infant Martí, a instigació de la muller d'aquest, Maria de Luna — a la qual el nostre framenor, confessor i més tard marmessor seu, dedicà l'*Scala Dei *o* Tractat de Contemplació—, *una lletra aconsellant-lo sobre el governament de Sicília. El mateix any 1392 acabava l'Eiximenis el seu* Llibre dels Àngels, *i el dedicava al Mestre Racional Mossèn Pere d'Artés, al qual fou dedicada també la* Vida de Jesucrist. *El llarg sojorn de l'Eiximenis a València coincidí amb l'estada de Sant Vicents en la seva ciutat nadiua. Un i altre intervingueren activament en la junta de teòlegs de Saragossa (1397-1398) i en les croades orga-*

nitzades per València i Mallorca. És probablement d'aquest període el Llibre de les dones, *adreçat a Sanxa Ximenes d'Arenós, Comtessa de Prades, i d'alguns anys més tard el* Pastorale *i el* Psalterium Laudatorium, *dedicats a Huc de Llupià, bisbe de València, i a Berenguer de Ribalta, bisbe de Tarassona.*

L'any 1407, Frare Eiximenis sortia de València, i d'aleshores ençà figurà en el seguici de Benet XIII, l'antipapa aragonès. Aquest l'anomenava, en novembre de 1408, Patriarca de Jerusalem, i un més més tard bisbe d'Elna. Pel març o l'abril de l'any següent moria l'Eiximenis a Perpinyà, llavors residència eventual de l'antipapa.

Els contes i faules continguts en aquest volum han estat extrets de totes les obres escrites en vulgar per Francesc Eiximenis, llevat del llibre segon del Crestià, *que no hem pogut veure. Llur text ha estat establert tenint a la vista els següents manuscrits i edicions:* Primer llibre del Crestià: *manuscrit 456 de la Biblioteca de Catalunya i edició de Lambert Palmart (València, 1483);* Terç llibre del Crestià: *manuscrits 21-1-3 de la Biblioteca Universitària de Barcelona i 457-458 de la Biblioteca de Catalunya;* Llibre dotzè del Crestià: *manuscrit de la Biblioteca Metropolitana de València i edició de Lambert Palmart*

(València, 1484). Llibre de les Dones: *manuscrit 461 de la Biblioteca de Catalunya.* Doctrina Compendiosa: *manuscrit 12 de la Biblioteca de Catalunya.*

Tenim el convenciment d'oferir en aquest volum, sinó un text crític, com hauriem volgut — i com és possible de fer tractant-se d'un autor tan poc malmès pels copistes com l'Eiximenis —, almenys un text establert amb la màxima cura possible.

El nostre remerciament més sincer al senyor Pompeu Fabra, a qui hem consultat els dubtes que se'ns presentaven en la redacció del glossari.

MARÇAL OLIVAR

CONTES

I

D'un gran miracle novell

Deus saber que com mercaders (e creu que fossen de Mallorca) navegassen devers Orient ab moros ensems, mentre eren en la nau parlaren de llurs lleis; e de continent los mercaders crestians allegaren la virtud dels miracles per la qual s'era fundada crestiandat, e així mateix allegaren-ne molts qui tots dies se fan, de ça e de lla, en les grans esglésies dels sants qui són escampades per diverses parts de crestiandat.

Respongueren los sarraïns que aitambé sabien ells grans miracles en la llur llei, e que si de fet los crestians ne volien veure, que ells llur n'ensenyarien. E quan vinguessen en terra de moros e fossen en ter-

ra, los crestians demanaren tantost ab gran instància als moros que els ensenyassen de llurs miracles.

E llavors los moros ab los crestians pujaren alt en un gran desert, e aquí trobaren un sarraí ermità que faïa penitència així com fan los nostres ermitans en crestiandat ; e com fossen tots acostats a ell, los moros li feren gran reverència, com a hom famós entre ells e qui era reputat de gran santedat, e pregaren-lo que per amor de llur secta volgués fer qualque miracle davant ells e davant los crestians qui per això eren aquí venguts. E ell dix que volenters.

E com davant ell, alt en un munt, en un arbre, hagués gran multitud d'aucells, aquest ermità llurs manà de part de Mafomet de Meca, missatger de Déu, que los dits aucells vinguessen davant ell. E de continent los aucells vingueren als seus peus. E de continent los sarraïns s'alegraren, dient que aparia que veritat llurs havien dita en la nau, e que gran miracle era aquest que havia fet llur ermità, e que gran cosa era la secta de Mafomet.

Mas Nostre Senyor, qui la sua honor, virtut e glòria no vol sia dada a estranys com diu ell mateix per Isaïas, dient (capí-

tulo XL, v. I°) : *Gloria mea alteri non dabo*, e majorment a hom damnat, així com és aquell malvat Mafomet, per tal obrí l'enteniment a un d'aquells mercaders crestians qui eren aquí ; e conec e creu, en la manera de l'apellar los aucells, que allò era ficció, e dix aitals paraules a l'ermità sarraí :

— Si lo poder que Déus t'ha dat és vertader, així es mostrarà dins lo bosc com ací on som, entre nòs ; èm, doncs, dins lo bosc pregón, e vejam aquí, si apelles altres aucells, si hi vendran ; e si ho fas, reputar-ho hem meravella.—

E com açò l'ermità no volgués fer, trobant ses escuses de no anar ultra sa cel·la, los altres moros, veent que los crestians parlaven raonablement, forçaren-lo'n. E com foren fora, al pregon del bosc, e ell manàs als altres ocells que vinguessen, negun no venc. E llavors los crestians digueren als moros :

— Cert, lo venir dels aucells primers bé apar que ab art cautelosa fon fet, car si per virtut de Déu e d'aquest hom vinguessen, així mateix se vingueren ara ; mas en açò percebé's clarament que los aucells aquells per tal vingueren llavors car són-hi nodrits.—

E així era de fet. Per què, digueren los crestians als moros:

— Ara podets veure com aquest hom que tan honrat[s] vos enganya, e com vostra secta és tota ab falsedat mesclada.—

Per què de present Nostre Senyor Déu, a gloria del seu nom, tocà lo cor de la un d'aquells mercaders qui eren aquí presents, e així ardidament e fiançosa que ell pensà que ell podia fer, per especial ajuda de Nostre Senyor Déu, ço que l'ermità moro no havia volgut fer. E Nostre Senyor Déu volc que lo mercader ho posàs en execució dient ell als altres:

— Prec-vos que m'ojats tots a mi un poc.—

E endreçà la paraula principalment al moro ermità, així:

— Jatsia que io sia hom gran pecador davant la cara del meu Senyor Jesucrist, per estirs, no per mèrits meus, mas a glòria e honor sua e a confermació de la santa fe catòlica, confiant de la sua sagrada paraula, qui diu que totes coses són possibles en aquell que senceramente creu, e confiant en Ell, manaré a qualsque aucells que vulles, ací o en altre lloc, que vinguen; e con-

fiu de la misericòrdia de Déu, Senyor meu, que Ell los farà venir.—

Per què, com tots volguessen que aquí mateix llurs ho manàs, llavors aquell bon crestià ab gran reverència dix aquestes paraules :

— Io us man de part del meu Senyor Déu Jesucrist que vosaltres, aucells, vingats tots ací de present.—

E tantost los aucells vengueren als seus peus ; de la qual cosa tots los moros foren fort confusos e meravellats, dient que gran cosa és Jesucrist. E torbat lleixaren lo llur ermità, dolent e confús.

Vet quines coses fa lo Senyor per confirmació de nostra fe. Cert, moltes d'altres meravelles fa tot dia per tota la santa crestiandat.

(Del Primer del *Crestià,* cap. LXII.)

II

[De Mestre Arnau de Vilanova]

Sàpies que de Vilanova, qui és vila en lo Regne de València, fon natural un gran

e assenyalat metge qui s'apellava Mestre Arnau de Vilanova, qui fon hom il·luminat de diverses ciències, qui menyspreava lo món fort, e anà vestit fort simplement, ne jamés volc pendre muller, e anava tostemps cavalcant en un ase; no havia casa ni alberg; era de la terça regla de Sant Francesc; hom fort famós en saviesa natural, en gran ciència e en virtuosa vida, e hom ab gran zel e fort fervent a incitar tota creatura de servir Déu. Aquest fon en temps del Rei En Jacme d'Aragó, de bona memòria, qui fon frare del Rei Frederic de Sicília. Aquest sabia l'art de nigromància complidament, e sí fon pregat per lo dit Rei En Jacme que li ensenyàs la dita art; e null temps no la li volc ensenyar, al·legant que mal n'usaria. Emperò, per tal quant amava pus carament lo Rei Frederic de Sicília, atorgà-ho en aquell aprés grans e llongs precs.

E com de fet ell passàs ja en Sicília per aquesta art ensenyar al dit príncep, e vengués en Gènova, aquí li tramès Nostre Senyor Déu malautia qui s'apellava *pleuresis*. Així com neguna malícia no fos que ell no guarís, aquella emperò no poc guarir, la qual lo empatxava de no ensenyar a

negun la dita art. Per què, li ensenyava Déu, e per ell a nós, que no li plaïa que ho ensenyàs a negú sens especial inspiració sua.

(Del Primer del *Crestià,* cap. LXIX.)

III

[EXEMPLE DEL RIC-HOM I DEL POBRE SABATER]

Reconta's d'un pobre sabater qui estava baix sots un alberg d'un hom ric, qui tostemps estava cantant e alegrant-se, car pus que era sadoll ab sa muller no cobejava alre. E lo ric, qui l'oïa cantar e alegrar, desijava fort que fos així alegre com ell, e no podia ésser, car les ànsies lo tenien així pensiu e torbat que no es podia alegrar.

Finalment, lo sabater se trobà un sac de diners, e tantost nit e dia començà a pensar què faria d'aquells diners, e llavors cessà de cantar e d'alegrar-se així com solia e tornà tot mudat e alterat. E lo ric-hom me-

ravellà-se'n fort, e demanà-li perquè no cantava així com solia ; e lo sabater respòs que diables li eren apareguts qui tota l'alegria li havien tolta. E com la ric-hom li digués que es faés conjurar als preveres e los diables d'aquí avant no haurien poder en ell, respòs lo sabater que no hi calia conjurar, sinó llençar-los en mar, car ell los tenia tancats en un sac dins casa sua.

E com lo ric-hom volgués saber què volia dir allò, respòs lo sabater, e dix-li :

— Sènyer, com diu l'Escriptura (e és *Ecclesiastici*, XX), la major riquea del món és sanitat de cos e alegria honesta e contínua. E io, sènyer, he tot açò perdut per un sac de diners que he trobat. Per què, de present lo git de casa ; e el gitaré en mar o el daré a pobres, per tal que io torn en lo primer estament. —

E lo ric, qui oí açò, sospirà fortament, e dix així :

— Oh mesquí ! ¡ E io qui tot lo temps de ma vida he passat per tantes ànsies e treballs de governar mes riqueses, així que tota ma vida és estada quaix una llonga mort, ne jamés no sentí un poc del teu solaç ne goig, ne ara, quan veig a tu fer obra de tanta virtut, no só bastant a fer ço que

tu fas, car l'avarícia me té les mans lligades, qui així mateix me portarà a damnació! Car io ho conec bé e ho veig a ull. Oh mesquí! ¿E io què em faré, ne què diré ne on iré? Oh mesquí! ¿E quina malaltia és aquesta tan lleja e tan cruel, que io veja ma plaga e sàpia què hi poria dar consell, e io mateix no vull haver pietat de mi mateix?—

Dix lo sabater:

— Sènyer, pus vós no podets, recorrets a Déu, qui pot; car dix Jesucrist, diu: *Quid est impossibile apud homines hoc est possibile apud Deum.* E vol dir que açò qui és impossible als hòmens és possible a Déu. Per què, abdós pregarem a Déu carament, e posarem-hi mijancera la Mare de gràcia.—

E finalment lo ric-hom deseixí's de les cures mundanals fort sàviament, carregant-ne a altres; e venc per oracions e per almoines a tanta perfecció que fon eximpli de tots los altres e venc a bona fi.

Vet doncs com cobejança és mort de l'hom de si mateixa; e no solament de si mateixa, ans encara per tant com porta l'hom a infinits pecats.

(Del Terç del *Crestià,* cap. LXXIV.)

IV

[EXEMPLE DEL BON HOME I L'ESCLAU GREC]

Deus saber que com un bon hom e d'honor compràs a la plaça son dinar, un grec esclau qui era foll e maliciós no s'hi poc acostar a comprar semblantment tant com lo dit bon hom ; e per tal pres lo bon hom e tirà'l atràs, e donà-li un gran bufet. Lo dit bon hom pres de la bossa un besant d'argent e mès-lo en mà de l'esclau qui l'havia així ahontat, e dix-li així :

— Fill, vet ací aquest besant per lo bufet que m'has dat ; consell-te que en dóns molts e seràs ric-hom sens gran treball. E si tant s'és que res no et donen, així com io faç, io et promet que u vendrà qui et pagarà per tots.—

Per què, lo dit grec viu que lo bon hom li havia dat lo besant per lo bufet e que així l'havia instruït a dar-ne més ; pensà's que així fos. E per tal l'endemà, com s'acostàs a comprar en plaça e tiràs atràs llejament un jove qui volia comprar així ma-

teix e lo dit jove li contrastàs, llavors lo dit grec donà gran bufet al dit jove. E lo dit jove, qui es viu injuriat, donà-li tal ab lo punyal per lo pits que aquí mateix l'aucís.

E mentre lo grec moria, passà per lo lloc aquell lo dit bon hom a qui lo grec havia dat lo bufet lo dia passat, e viu lo grec així morir. Dix-li :

— Oh, fill ! ¡ Ja t'ho dix io, que un vendria qui ho pagaria per tots ! ¡ Vet lo meu bufet qui ara és pagat !—

Així dic al propòsit, que l'hom maliciós, per bé que ab poc seny faça ses malícies, un jorn ho fa així Nostre Senyor, que Ell lo paga de tot ço que ha fet. E si açò fa Nostre Senyor d'aquells qui no han seny acabat, pensar-te pots què fa ne què entén a fer d'aquells sensats e prudents qui ab deliberada pensa fan moltes malícies als altres, e molts enuigs e minves, e vergonyes e damnatges.

(Del Terç del *Crestià,* cap. XCI.)

V

[De com deu hom castigar la muller maliciosa]

Un hom havia en Barcelona qui havia la muller fort reversa e maliciosa, e especialment era tocada d'aquella malícia (qui els és sobre totes altres coses) de gelosia; e per aquesta sua malícia faïa grans enuigs al marit. Emperò lo marit veïa que era casta e que li servia noblement en les altres coses; amava-la molt, e posà en son cor que la suportàs en les altres coses, e que per molt que ella faés ne digués per sa malícia, que ell no la provocàs jamés a ira, per tal que no tornàs orada. Mas que quan ella seria torbada, així com havia acostumat, que ell la gitàs de l'excés de la ira, e la envergonyís per altra via.

Per què, hac de consell que quan ella se emmalaïria així com solia, que cridàs altes veus «via fora», e que presés la paella e lo bací, e que ab dues vergues lo tocàs a la finestra tant, fins que tothom s'ajus-

tàs aquí e que pujassen a veure ell per què faïa aquella cosa.

E ella llavors hauria vergonya, qui és passió refredant, e temprar-li hia la ira, qui és passió escalfant e qui tol lo seny així com vergonya lo conferma. E així ho féu de fet.

E per tal, quan la dita dona viu la gent tanta venir, la primera vegada que lo marit féu segons lo dit consell ; e viu la gent demanant al marit, e ell deïa que per la dona ho faïa, qui el volia esvair, e per tal demanava ajuda a tothom ; e ella que viu que les gents la preïcaven e l'amonestaven que es castigàs e que no faés aitals coses a son marit, ella hac tanta de vergonya que de gran temps no gosà eixir de casa ne aparer al món. E per tal que ella altra vegada no vingués a semblant vergonya, pregà lo marit que no li fes semblant cosa altra vegada, car ella seria castigada a tostemps. E així fonc.

Vet aquest com hi tenc manera aital ; que jatsia que fos vergonya, més amà la muller castigar ab vergonya que no ab rigor ne ab malícia, tement-se que si la castigàs per altra via pus lleja, que ella no tornàs orada, e a la fi pijor.

(Del Terç del *Crestià,* cap. XCIV.)

VI

[Del mateix]

Deus saber que en Empordà havia un cavaller qui havia molts fills, los quals lo dit cavaller no podia ben proveir. E lo major era hom molt grosser, e tramès-lo en Espanya per passar la vida prenent sou del Rei de Castella, e a cap de temps venc. E havia aquí mateix, prop d'ells, una dona vídua famosa fort de gran riquesa, mas era tan terrible en sa conversació que negun no la podia soferir ; e per sobres de malícia o de malea li morien los marits, en tant que negun marit no li vivia ne la podia soferir ultra un any, e havia'n haguts ja tres o quatre.

E com fos parlada per muller al dit jove damunt dit, ço és, al primogènit del dit cavaller, lo pare no hi volc per res consentir, tement-se que son fill no morís dins l'any, així com los altres marits eren morts, e majorment com ell pensàs que los altres fossen hòmens certs e avists, e lo seu fill fos o apa-

regués fort pec e bestial. La qual cosa sabent son fill e veent que son pare era pobre e no li podia res dar de què l'heretàs en sa vida, suplicà al pare que hi consentís, ne es temés de sa vida ne de la malea de la fembra, car sens tot dubte Déus hi daria bon consell.

Finalment, lo pare, aprés grans precs del fill, hi consentí, e lo dit matrimoni venc a fi.

Lo dit jove estant esposat, tractà ab un bon escuder seu, per qui lo dit novi aprés ses esposalles trametia a ella ses joies e saluts, que lo dit escuder digués a ella infinit bé d'éll, sinó que li digués que ell havia un gran mal que tota sa bonea li afollava, ço és, que era tan maliciós e sobtosament així torbat que paria fos rabiós, en tant que sobtosament donava del punyal o de l'espasa a quisque li fes negun enuig e desplaer ; per les quals paraules la dita dona concebé fort gran paor en son cor.

E deus saber que lo dit jove esposat, per confermar les paraules del dit escuder, quan venia a veure l'esposada e veïa en qualque lloc aprés ella gat o cà o gallina o què es volgués, sobtosament traïa lo punyal e, trobada qualque ocasió, tot ho ma-

tava tantost, per la qual cosa la dona concebia ja major paor e dava major fe a les paraules del dit escuder. E ja ella per paor començà aprovar totes follies e les dites morts que son esposat faïa de les gallines e dels cans e gats e d'altres coses semblants, e de consentir de boca tot quant ell faïa.

Feit lo matrimoni, e lo jove perseverant en aquella ràbia e malea començada, per tal que la paor de què li parlava tot jorn li entràs al cor e en per tostemps, per raó d'açò lo dit jove ordenà així ab l'escuder : que ell faria aparès que volgués anar a caçar, e manaria a l'escuder que li ensellàs lo cavall, que era bo e bell, e que l'escuder metés dejús, entre la sella e lo costat del cavall, una gran broca que entrés per lo costat del cavall mentre l'escuder estrenyeria la sella ; e com lo cavall repetnàs e contrastàs a l'ensellar, e lo dit jove cuitàs l'escuder, e l'escuder no el pogués ensellar, que lo dit jove davallàs ab l'espasa treta contra l'escuder ; e l'escuder, veent-lo venir per l'escala avall ab fúria, que fugís. E lo jove, no trobant l'escuder, percudís al cavall per lo coll, e li en llevàs lo

cap ; aprés, que ab l'espasa treta, que cercàs l'escuder furiosament fora casa.

E lo fet així tractat se posà en execució de punt a punt ; e finalment, lo cavall així escapçat e l'escuder fugit, llavors lo dit jove pres altra bèstia e anà caçar. E aquí es trobaren ell e l'escuder, e reïen molt d'açò qui fet era. E tractaren que l'escuder, fenyent no gosar tornar a casa en presència del senyor, que ans que ell fos vengut, que amagadament tornàs a casa e confermàs més la paor en lo cor de la dona per ço que havia vist, dient-li :

— ¿ No us deïa io, madona, que aquest hom era diable infernal ? Veus que per no res m'haguera hui mort, si m'hagués pogut aconseguir ; ne ha dubtat alciure lo cavall, qui valia més que tot quant ha son pare. Ara podets veure io si us deïa veritat.—

E a la fi dix-li :

— Plàcia-us madona, que procurets, can lo senyor sia tornat en si mateix, que io torn en casa, car no poria viure per altra via ; e io, madona, seré conservador de la vostra vida, e vós de la mia.—

Finalment lo fet se féu així. Per què, al vespre, lo jove vinent de caça, hec-vos la dona que li ix a carrera e fa-li ses llempo-

nies e abelliments. E aprovà-li la mort del cavall e li lloà molt tot ço que ell fet havia. E ell féu lo gros, que envides se volia ablanir, encara menaçant a l'escuder, qui, finalment, a precs d'ella e d'altres, tornà en casa.

E ell perseverant en esta fenta manera o malea e rigor, ja passà l'any primer. E les gents que esperaven que tantost ell morís, així com los altres marits primers, estegueren fort meravellats com ell vivia tant, majorment que oïen dir que ell la tenia així dins peu que ella no gosava res fer ne dir, sinó ço que ell volia. E com aquest jove e sa muller aquesta, ab d'altres cavallers vinguessen a unes grans noces, e tothom esperàs de veure aquest jove e sa muller com se comportarien aquí, e tots estiguessen en una gran sala, engir lo foc ; los altres cavallers cientment posaren-se en noves de bonea de mullers e de llur malesa.

E lo dit jove, qui conec que per ell se deïa, dix així :

— Cavallers, no ho digats per mi, que io vull posar lo millor cavall que tenc en casa, que a juí de vosaltres io he pus humil e reverent dona per muller que negun de vosaltres ne hom de tota la terra.—

E com aquells dixessen lo contrari, dix aquest jove :

— Ara provem-ho de present. Manats cascun de vosaltres a vostres mullers que giten los mantells al foc.—

E ells faeren-ho ; e neguna no ho volc fer, dient quinya oradura los era venguda a tots, que aital cosa los manassen.

— Ara — dix aquest — fets venir ací la mia dona.—

E ella venguda, manà-li gitar lo mantell al foc, e ella tantost, sens tota altra dilació, près son mantell e gità'l al foc.

De la qual cosa tots foren meravellats, dient :

— Què és açò ?—

E el jove respòs :

— Açò és ço que dix Salamó, que «més val giny que força», e que no ha al món tan forçor ferre que ab manera no es puixa amollir, ne tan mala fembra que ab art no es puixa abonir.—

E aprés dix-los així :

— Senyors, hom qui res se preu totes maneres deu cercar a abonançar sa muller ans que la fira ; car ferir és gran minva de la dona e major del senyor, e aprés de tota la casa, en quant l'hom fa parlar de si ma-

teix a tota res ; emperò a qui negunes armes no valen, recórrega a la tempesta, ço ès, al ferir, qui són les pijors ; mas per sa pròpria honor a servar face-ho tostemps ab temprança.—

(Del Terç del *Crestià,* cap. xcv.)

VII

[Del mateix]

Deus saber que un notable hom de Catalunya pres una simple infanta per muller, e de simple lloc, per tal que en fos mills servit. E deus saber que lo dit bon hom, can la près, hac totes les vestedures pobres e mesquines que la dita infanta portà-li ans que fos sa muller ; e tenia-les dins sa cambra, tancades dins un cofre. E tenia-li aquesta manera, que al colp que ella exorava, ell li faïa despullar les vestidures honrades que portava, e li faïa vestir aquelles esquinçades e dolentes que portava ans que fos sa muller ; e ella, veent aquesta tan gran minva sua, guardava's fort d'exorar. Per tal li deïa son marit a vegades :

— Dona : «què és que dia lo bander, la paor guarda la vinya».—

(Del Terç del *Crestià,* cap. XCVI.)

VIII

[Del mateix]

Rebelius, cònsol, consellant alscuns seus amats, dix així : «Que fembra vulla senyorejar a l'hom, açò li vé per tal quan l'hom li ensenya sobres de gran amor e de gran asalt, e d'aquestes coses ella fa cadena ab què té l'hom lligat. Per què, val més que l'hom se guard d'ensenyar-li aitals coses que si puixes li havia a soferir com a dona regnant sobre si mateix, o la havia a matar.» E reconta un eximpli d'un metge qui féu lo contrari d'aquest consell. E no ho aprova aquest savi, ans condemna ço que ell féu.

Diu que en sa terra havia un metge qui donà tantes ales a sa muller que ella era gall e gallina en casa ; e ella, gloriejant-se que així tenia lo marit captivat en sa amor,

proposà en son cor que sabés la granea de l'amor que lo marit li havia, e que provàs a quant pujava. E com lo marit se gloriejàs molt en los bells cabells que ell havia, ella un jorn, ell durment en sa falda, li tolc los cabells ; de la qual cosa ell fo aprés fort torbat ; mas ella l'hac de continent asuaujat.

Encara volc provar altra vegada la sua amor per esta via. En l'entrada de la casa havia una bella figuera, sots la qual lo marit menjava sovint e hi dormia, e embellia fort la casa ; e ella que viu que lo marit s'adelitava molt en la figuera, un jorn, can ell era fora casa, féu-la tallar. E el marit, qui can venc viu la figuera tallada, fo fort torbat ; e com demanàs qui ho havia fet ne per què, respòs que ella ha havia fet per tal can la figuera empatxava la casa, e aquí es concriaven moscards ; e trobà d'altres escusaciones e de continent fou-li vijares que ell fos placat.

Encara no li fo vijares que hagués suficient certenitat de l'amor de son marit, e volc-ho provar per altra via. Deus saber que com lo marit un jorn faés gran convit, ella s'assec a la fi de la taula, e cientment mès les claus que portava, en les cerres fo-

ranes de les tovalles; e com tots los convidats tinguessen davant llurs viandes, ella sobtosament e cientment se llevà a què es volc, e tirà detràs si mateixa les tovalles; e per consegüent totes les viandes n'anaren, qui per terra, qui per faldes dels convidats, e les ampolles del vi e les taces se trencaren totes, e tot anà a la mala ventura. De la qual cosa lo marit e els convidats foren fort torbats.

L'endemà lo marit féu venir lo barber, e manà a la dona que es sangnàs, car la sagnia era bona. E quan li hagueren treta una bona escudella de sang, dix la dona que bastava. Dix lo marit:

— Dona, dues altres escudelles n'havem a traure e llavors serets ben sana. La primera és per los cabells que em tallàs; la segona serà per la figuera; e la terça serà per lo convit destorbat e sullat per vós.—

E diu que tretes les dites tres escudelles de sang, de continent morí.

Diu ací Rebelius que aquest metge no ho féu bé, car si ell l'hagués covinentment castigada dels cabells, ella no haguera fet ço que despuis féu. Per tal diu que no deu hom tant lleixar créixer lo foc fins que no

es puixa apagar ; mas així com diu lo moral filòsof : «*Principiis obsta*», ço és, al començament del mal li deu hom tostemps eixir a camí ; car com diu Aristòtil : «*Parvus error in principio magnus est in fine.*» E vol dir que ço que és poca error en lo començament, és gran a la fi, si doncs hom de continent no pren remei que no proceesca ultra.

(Del Terç del *Crestià,* cap. XCVIII.)

IX

[EXEMPLE DE PAGESIA]

Deus saber que un notable frare menor apellat Frare Bonaventura, qui puis fo Cardenal, aquest era de Itàlia e era fort gran clergue e famós, e era nat de pagesia. E anà un jorn a veure sos parents, qui estaven en aquell poc lloguet d'on ell era eixit. E los pagesos aquells del lloc convidarenlo, e aprés lo convit parlaren molt ab ell, e estaven molt espaventats en les savieses e altes paraules que ell los deïa ; e com

fossen d'ell partits, faeren gran solaç entre si mateixs, com Déu los havia dat d'aquell tan poc lloc tan excellent hom.

Dix llavors un pagès antic que hi havia :

— No us faça goig la gran saviea d'aquest frare, que massa costa a tots quants som e mala per a nòs ell sap tant.—

E com los altres volguessen ab gran instància saber la raó, aquell respòs e dix així :

—Bé sabets vosaltres que tots quants som d'aquest lloc tots havem fama per tota la terra que tots som orats ; e així és de fet, que tots som folls vertaderament, e bé apar en nostres obres. E açò no és per altra cosa sinó que aquest ab son mal saber e ab ses males arts ha furtat lo seny a tots nosaltres e ha'l-se apropriat a son propri cap e a si mateix e el té ben tancat dins.—

A colp, tots, creents que així fos, foren avalotats e cridaren :

— Muira lo traidor ! Muira aquest qui ens ha fets tots tornar orats !—

En aquest avalot, lo dit frare, veent-se en tan gran perill, tramès-los un seu servidor, hom savi e de bé, e viu les llurs clamors. E sabuda la raó, dix-los així :

— Prohòmens, a la veritat, aquest frare no és hom que això faés, per tot lo món ; ne la cosa en si no la poria fer sinó Déu. Es ver que io sé fer un abeuratge que, si vosaltres vos en sadollats bé, cascun haurà tant de seny com Salamó.—

E com ells cridassen altes veus que haguessen lo dit abeuratge :

—Ara—dix ell—esperats-vos un poc.—

De present aquest féu haver del pus preciós vi que poc ; e embriagà'ls tant que negun no es podia tenir, ne es veïa ne s'oïa. E ells estant així, cuitadament lo dit frare, ab aquest e ab los altres que hi eren venguts ab ell, fugiren e anaren-se'n.

Dix lo dit frare :

— Tostemps havia oït dir que perillosa cosa era estar entre pagesos, mas ara dic que és cosa mortal, car no usen de raó e creen tost tota follia, e sobte són avalotats e no guarden dret ne envers, e tostemps se deliten en minves e en dejecció d'hom d'estament e d'honor. —

(Del Terç del *Crestià,* cap. CIII.)

X

[Del jove generós i el jovenastre]

Deus saber que a Tolosa un jove generós apellat Pere tenia un jovenastre apellat Arnaud que li portava tots jorns los llibres a l'escola e era son servidor. E aquest Arnaud llagotejava el dit Pere, son senyor, dient-li així:

— Sènyer, si io era Rei de França io us faria lo major hom del regne.—

E aquest Pere volc provar si lo dit Arnaud li havia tan gran amor com li deïa tot jorn; e ab encantacions posà'l en aital estament que li fo vijares que lo dit Arnaud era en un palau fort gran e bell e bé ornat; e ell era Rei de França, qui tenia al costat la Reina (la pus bella fembra del món), e seïen-li als peus dos fills e dues filles fort belles e bons infants. E aprés, per llur orde, seïen los prelats e els altres grans senyors e mestres de França; e era-li feta honor per tots fort gran, així com a senyor e a llur rei. E, ell estant en aquesta

glòria, fo-li vijares que Pere, qui era estat son senyor, tocàs a la porta del palau. E Pere, entrant, féu gran reverència al dit Arnaud, ço és, reverència així com a rei, emperò Arnaud no s'hac cura d'ell ; e aquest Pere llavors li tramès a dir per un porter, que per sa bonesa li membràs d'ell e d'aquell temps que abdosos eren a Tolosa, en què ell li prometia tot jorn que si ell era Rei de França que ell lo faria lo major hom del regne.

E llavors respòs Arnaud què volia que li fes de present. E Pere dix que li donàs almenys un comdat. E respòs Arnaud que massa seria per ell. Dix Pere que almenys li donàs una bona ciutat. Respòs Arnaud que no ho faria per aquella mateixa raó. E Pere demanà almenys un aital castell. Respòs Arnaud que massa seria.

Llavors Pere cridà :

— Sus ! ¡ Sus, doncs, d'aquí en mal guany, e tornats en vostre lloc ! —

E de continent Arnaud se trobà en son llit croi e mesquí e pobre, en casa de Pere, així com d'abans solia estar. E Pere dixli així :

— Arnaud ! Pagès ! Vilà ! Desconeixent ! Truan ! Asnàs vil ! Llevats d'aquí,

¡ Agranats-me l'estable, e ensellats-me lo rocí e torcats-li bé los peus ! Eh ! ¡ Rapaç, femater, arlot ! Eh ! ¡ Seguits-me, car cavalcar vull entrò aquell lloc ! —

E aquell mesquí d'Arnaud estec fora de si mateix, quan pensava que s'era vist en tan gran estament (o li era vijares) e que ara veïa que era llejament deshondrat per Pere, son senyor. E llavors En Pere près un bastó e bastonejà'l bé, dient :

— ¿ Com estàs així, arlot ? Com no fas ço que io et dic ? ¿ Cuides estar encara en la cadira del regne, així com adés estaves ? ¡ Llavors no em coneixies, mas ara em coneixeràs així com deus !—

Quan Arnaud oí aitals paraules, tantost pensà que Pere sabia la negativa que li havia dita de tot quant li havia demanat, e hac fort gran vergonya, en tant, que no el gosava guardar, pensant que primerament lo dit Arnaud prometia a Pere meravelles, e quan fer-ho podia no el volia oir ne dar-li res. E per raó d'açò cuidà venir a desesperació ; e tornant a si mateix, dix a Pere :

— Sènyer, fill só de vil pagès, e vil só e rústec e desvergonyat per natura. Plàcia-us haver pietat de mi, car ço que natura

m'ha dat no s'és pogut amagar en son lloc, ço és: pagesia e rusticitat, malícia e desconeixença. Per què us plàcia, sènyer, que jamés no donets fe en paraules d'hom brutal e pagès.—

(Del Terç del *Crestià,* cap. CXI.)

XI

[Exemple del lladre i el jueu]

Deus saber que un robador, sabent que un ric jueu passava per aital camí, aguaità-lo per haver los diners que portava; e com los li hagués pres e li hagués tolt tot ço que portava, volent-lo aciure per tal que no fos revelat, lo jueu lo pregà que no faés, car si ho feïa, finalment seria revelat. Dix lo lladre:

— ¿E qui em descubrirà, pus que negú no ho veu? —

Dix lo jueu:

— Sàpies que aquelles perdius que volen per aquén, per l'aire.—

E de fet volaven llavors perdius aquí

davant ells. E lo lladre tenc-ho a trufa, e de fet aucís lo jueu.

A temps, lo dit robador, en casa d'un gran senyor, menava al foc un gran ast de perdius, e membrant-li ço que lo jueu li havia dit en la mort, ris-se fortment. E com lo coc de la cuina lo viu així riure, demanà-li per què reïa així, e lo robador revelà-li tot lo cas qui era estat entre ell e lo jueu. E lo coc, pensant que aquell era lladre e homeier, hac gran consciència de celar-lo, e dix al senyor tot ço que lo dit lladre li havia dit. E lo senyor féu-lo pendre e rodar, e lo lladre aquell, de continent confessant la veritat, fo penjat.

Vet lo juí de Déu com puní aquest pecat en lo crestià, jatsia que hagués mort infel. Per què, pots veure com Déus avorreix aquest pecat, e la malícia sua crida a Déu tostemps contra aquell qui el fa.

(Del Terç del *Crestià*, cap. CCXVIII.)

XII

[EXEMPLE DEL GOLAFRE I EL MONJO MALALT]

Un monjo caigué un jorn per una escala avall e cuidà's trencar lo coll, e un golafre qui ho viu, pensà així : — Aquest serà malalt llongament, e tot jorn aparellar-li han bé de menjar ; e per tal, quan sia hora de dinar, vindré io cascun jorn, e consellar-li he que es guard de febre, e faré aparès que el vull servir ; e per esta via menjar m'he ço que li serà aparellat, o bona partida .— E així ho féu.

E com tots jorns aparellassen al monjo aquell grossa gallina per a dinar, venia lo golafre e deïa-li :

— Sènyer, no us carregueu molt en carn ni en vi, car gran perill vos seria ; emperò bé porets beure lo brou de la gallina.—

E lo monjo creïa'l-ne e covidava'l que ell que es menjàs la gallina. E lo golafre aquell creïa'l-ne sens gran convit.

E quan açò hac durat per algun temps, lo monjo fo ja quaix guarit ; e era tan flac

que no es podia moure. E pensà en la sua bestiesa com era tan gran, que lleixava menjar la gallina al golafre aquell e ell moria de fam. E per tal, lo dia següent, que lo golafre venia per menjar la gallina, lo monjo li dix així :

— Companyó, segons que veig, a tu faria mester que io o altre ton veí tots dies caeguéssem per l'escala e ens trencàssem lo coll sovint. Segons que veig, io he pres lo colp, mas tu n'has hagut lo profit. D'aquí avant iràs menjar un bon diable on te vulles, car ma gallina menjar-la m'he io.—

E diu que lo golafre anà-se'n. E mentre se n'anava, caigué per l'escala avall en casa del monjo ; e lo monjo, qui ho veu, cridà-li :

— Companyó ! D'aquí avant iré io a menjar la tua gallina a la tua casa, així com tu has menjada la mia tant de temps en ma casa.—

Respòs lo golafre :

— No us fa mester que jamés me siats en res del meu ne m'entrets en casa, vós ne clergue del món ; car si ho fets io us promet que us en faré eixir ab grans bastonades. E desplau-me com no us he menjat los ulls e furat quant haveu. No us faç

grat ni gràcies de res que fet m'hajats, car havets lo bec gros e sóts un gran bèstia. E sóts monjo malastruc, car no us ensenyà Sant Benet de menjar carn en amagat; per tal vos cuit haver fet gran gràcia com io la us he menjada. Per tal ho he fet que no n'haguéssets pecat.—

(Del Terç del *Crestià*, cap. CCCXVII.)

XIII

[Dels deu orbs mendicants]

Deus saber que en Itàlia havia un hom fort famós almoiner, e anava de Florença en Pisa; e anant per son camí viu de lluny deu orbs mendicants per lo camí, e entès que quan ells havien prou ajustat, anavense'n en qualque hostal e despenien-ho tot aquí, embriagant-se del millor vi que trobaven.

Dix aquest bon hom entre si mateix així: — ¿ Que aquests vagen així enganant la gent per lo món? ¡ Dignes són de grans plagues! Per ma fe, io faré que la llur em-

briaguea se exercitarà esta nit en llurs plagues.— E per tal acostà's a ells e saludà'ls. E ells, percebent que era l'hom aquell tan famós en fer almoines, demanaren-li almoina ab gran esforç ; e ell dix-los així :

— Vosaltres sóts? Veus ací deu florins per amor de Déu. Hajats-ne bon sopar, e pregats Déu per mi.—

Emperò ell no els donà res. Mas los primers, cuidant-se que los darrers ho haguessen rebut, e los darrers fiant-se per los primers, hagueren-li grans gràcies e partiren d'ell. E com los cecs foren a l'hostal e haguessen sopat cascun d'una gallina, e fossen ja mig embriacs del bon vi que havien begut en còpia, l'hostaler comptà ab ells, e trobà que havien despès tots los deu florins. Requerint los darrers als primers de pagar e els primers als darrers, com cascuns s'escusassen que no havien rebuts los dits diners, l'hostaler, qui viu que ells se metien en roda, pren un bastó e bat-los poderosament. E ells, pensant-se que aquells cecs ab qui contenien los esvaïen, llevaren-se tots, e los uns ab los bastons contra los altres donaren-se'n tantes que tots foren nafrats e fort maladobats ; e, qui per los colps

que havien presos, qui per l'embriaguea, romangueren tots per mig morts.

E passant l'hom aquell qui els havia feta la trufa, pagà a l'hostaler, e dix puis així al propòsit:

— Debades no dix Salamó que nafres sens causa entre los embriacs se troben.—

E és ver comunament que los embriacs per no res se nafren e es confonen la cara e la persona.

(Del Terç del *Crestià,* cap. CCCXLIX.)

XIV

LLETRA QUE UN GRAN GOLAFRE ECLESIÀSTIC TRAMÈS A UN METGE PER DEMANAR-LI CONSELL SOBRE LO REGIMENT DE SA VIDA

«Sapiats, sènyer, que no visc ben sà ne puc quaix res menjar car jamés no he fam. Tramet-vos a dir tot mon regiment de viure perquè vejats si és bo ne sà a mi.

»Sènyer, io quan me lleu de matí meng d'una fogaça calda un poc ab una taça de vin cuit, o de grec. Al dinar meng tos-

temps pa de floret ; e varieig les carns segons temps, car en estiu meng polls tenres en diverses maneres, ço és, en ast e aiguarós, o en olla ab salsa d'agràs e en pa ; cabrits e vedells de llet, moltons primals e perdiganes. En hivern, gallines grosses e polles prenys, e capons gords ; moltons de past, perdius, colomins e gualles. En l'autumne, tords grossos, tudons, fotges e carn de caça, ço és, cervos, cabirols, cabron monter, llebres, conills. En la primavera, pagós, faisans, grues e oques. E adés, en lo pascal, no ús de totes salses, sinó les espesses, bollides, o salsa de pagó, e lluixell, e mig-raust meselat ab girofle e ab gingebre verd. A la fi de taula, flaons e formajades, e formatge frit ab mantega, o fus al forn, damunt cubert de sucre e posat en pa torrat.

»Si meng peix, tostemps l'he ab dents e de tall, frit en caçola, e en graelles, e en pa. Si meng res de cullera, he ginestada, avellanat o pinyonada, celiandrat o arròs ab sucre e ab llet d'amelles ; aprés, fruita seca ; e a la fi deman adragea per rependre los fums e per confortar l'estómac, e per gitar de mi mateix ventositats qui es solen

llevar dins l'hom. Aprés taula encara ús l'adragea per fer-me bon alè.

»Mon beure, quant al vi blanc, és aquest : bec grec d'estiu, e d'hivern cuit e moscatell, malvesia, tríbia, còrsec o Candia, o vernaixa ; e a la fi clarea ab neules o piment, per tota la hivernada. Vull, emperò, que les neules sien cuites ab sucre, e sien polpudetes e espessetes queucom.

»Dels vins vermells de la terra no en puix beure ; per tal bec, d'estiu, calabresc de Sent Gnoixent, Turpia o trilià, picapoli de Mallorca, roset o dels clarets d'Avinyó. D'hivern, del Madrid de Castella, o d'aquells vins fins espanyols, o de Gascunya, o del monastrell d'Empordà.

»A les collacions prenc de mos lletovaris, diversos segons lo temps ; o aloses ensucrades, per refrescar lo fetge ; e a vegades *manus Christi* ab espòngea o endiana una ab qualque gingebrada, per fer digestió. Per refrescar les venes ús d'alguns eixarops, quant sent que fa calor, així com dels joleps e dels violats ; e a sopar bec de beuna o de Sent Porça. E faç-me refrescar les cames ab aigües precioses ; e puis, quan vinc del bany, ans que meng altra cosa, ús

trenta mujols d'ous frescs mesclats ab flor de macis e de cubebes fines.

»Jac tostemps fins a tèrcia, e tinc mon llit ornat ab dues còceres franceses, e ab set matalafs, e ab quatre coixins ; e ab tapits per terra, e ab cortines entorn ; e ans que em git juc a taules, e açò aprés sopar. Ans que de dies dorma, oic mos ocells cantar en gàbies, en cambra ; e faç-me tocar esturments per trobar plaer e prolongar ma vida.

»Vest comunament, a la carn, alcandora prima e aprés jubet prim ; e dessús, de ma escarlata ab d'altres preciosos draps folrats de pennes de vairs, jatsia que en l'estiu ús de zamellots tots folrats de cendat. Tot mon vestir tinc perfumat de mosquet e de civeta e d'aiguarós, de la qual en l'estiu me llau les mans e ma cara, posant-me a taula e llevant de dormir ; e per guardar d'escaldadura, man-me sovint ventar en estiu.

»E, jatsia sovint reba crestiris, no puc lo ventre buidar ; e desig fort ésser delgat, per tal que quan vaig per la ciutat e em veen les dones, que no m'escarnesquen, veent lo ventre que tinc gros. E per conservar sanitat ús ab fembres sovint ; e per

tal que no faça a negú injúria, faç-les-me cercar fadrines, e trob que mills me'n sent.

»Per anar net e alegre entre sovint en banys. E tot jorn renovell mes rasures, car pus bella cara me'n fa lo mirall. Guard-me de tot desplaer així com de la mort ; e ball a vegades ab los meus goliards.

»Vejats si us par aquest bon regiment, car si açò no basta io hi ajustaré més. E prec-vos haja vostra resposta per lo portador de la present.»

Resposta que lo metge féu al dit capellà

«Vostra folla lletra he rebuda, qui resposta no mereix, car havets perdut lo seny e no sabets on vos sóts. Lo regiment de vostra vida és tal, que us portarà a gran confusió e vergonya davant hòmens e Déu.

»E quan primerament demanats que volríets que us donàs manera de trobar fam, io us responc e us dic que us n'anets a casa de vostre pare e de vostres parents, e aquí trobarets prou fam e set.

»Quan deïts que usats aitals e aitals viandes, e bevets aitals vins, dic-vos que les coses aqueixes totes vos són mortals ;

mas, de mon consell, que tornets a aquelles en què fos nodrit, ço és, pa d'ordi, e a menjar cebes e alls, e a vegades un poc de carn salada ; e que begats de l'aigua, així com llavors faíets, o del vinagre bé amerat.

»Lo vestir que deïts vos és a gran vergonya, pus vostre pare vist sarzill o, a vegades, una pellissa d'ovella, quan se vol a les festes honrar.

»Lo bon llit que tenits vos empatxa que lo ventre no pot fer sa labor mas si jaíets així com vostre pare, no hauríets mester metge, ni porga, ne crestiri, ço és, jaguéssets en terra, e aquí mal cubert ; llavores lo fred vos faria temprar. Mas io hi sé altra medecina que abans us hauria porgat, ço és, per lo ventre bona llançada qui fos de part a part, qui tot vos buidaria, e no hi caldria altra art ; e llavors amar-vos bien les dones, car seríets gallard.

»Los esturments que oïts en cambra no es concorden ab los porcs e bous, e cabres que solíets oir en la casa pagesa on fos nat e nodrit. Per què, tornats a aquella si volets pus viure, sinó irets a pijor per les clamors dels pobres de qui menjats la vida, a gran damnació de vostra mala ànima e a

gran confusió de la vostra cara de vós, qui us jactats e us engreixats d'açò qui no és vostre, ans és per Jesucrist, com aquest ab grans penes [ho haja donat] als pobres, sos amics e sos fills.

»Jactats-vos puis de fembres, e sóts prevere mal e sútzeu e desastruc. Si cantats sovint, fets a Déu gran irreverència, e pecats fort greument; si us n'abstenits, no satisfets a les almoines qui rebets ni al vostre benifet e menjats pa de dolor qui us portarà a diables, als quals vos recoman.

»Aquest és mon consell si volets llongament viure, e puis plaurà a Déu. E ajust-vos-hi açò: que d'aquí avant, si mal fets o corregir no el volets, amagats-lo e no us en jactats; car qui es jacta de viltats e d'oradures, o és orat o ha vergonya perduda, o ha en si poc de bé e dóna mal eximpli a tots quants l'oen parlar.»

(Del Terç del *Crestià*, caps. CCCLIV i CCCLV.)

XV

[DEL FRAMENOR I EL CONVIDAT GOLAFRE]

Deus saber que una vegada un framenor fonc convidat en un convit cientment a un hom seglar així viciós en son menjar com dit és ; e lo seglar, pensant que lo frare hauria vergonya de menjar, hac-ne plaer, dient entre si mateix : — Ara poré elegir al tallador los millors bocins, e menjar què em volré.— E lo frare aquell era hom jove e bé agut, e fo acientat del vici que havia lo setglar ; e dix lo frare : — Pus aital hom és, lleixats-lo'm estar, car io el castigaré per tots los altres.—

E com fossen en taula, lo frare, sens covidar lo dit hom, començà de menjar poderosament la carn d'ast ; e l'hom aquell volc-lo fer cessar faent-li paor que no li fes mal, e dix-li així :

— ¡ Frare, fort havets mala color en la cara ! ¡ Guardats-vos de massa menjar, per vostre prou !—

Respòs lo frare :

— Sènyer, gran temps ha que volria ésser mort ; per què, ardidament vull menjar molt, per tal que tost muira.—

E com l'hom aquell viu que mala anava, volc-lo empatxar per via d'honestat, e dix-li :

— Frare, tostemps oí dir que frares menors no mengen carn. ¡ Consell-vos que guardets vostra consciència !—

Respòs lo frare :

— Sènyer, ver és que frares menors no mengen carn quan no n'han, mas quan Déus los en dóna ne poden menjar en còpia, així com ara veets que faç io.—

E l'hom aquell volc-lo empatxar per altra via, e dix-li :

— Frare, consell-vos de rosegar primerament los ossos, car la carn qui s'acosta a l'os és pus saborosa.—

Respòs lo frare :

— Sènyer, menjaré la polpa primerament, e puis rosegaré los ossos.—

E l'hom lo volc empatxar per altra via, e dix :

— Frare, digats-nos queucom de bo, així com de vós se pertany.—

Respòs lo frare :

— Vós, qui no hi pecats, parlats ardi-

dament mentre que io menjaré ; car frare menor peca, quan parla en taula.—

Lo setglar, qui viu que lo frare de tots punts li buidava lo tallador sens tota vergonya, dix-li :

— ¡ Oh frare, e com no sóts un poc cortès !—

Dix lo frare :

— Sènyer, per tal quant vós sóts descortès, e tan mal dinar havets dat als vergonyosos que los desvergonyats vos han a castigar ; e per tal que conegats la vostra vilania e us castiguets de vostre malestar, vós haurets hui lo mal dinar.—

Aquell pensà en ço que lo frare li dix, e viu que veritat deïa ; fo corregit per a tostemps, dient :

— Diu-se comunament que : «hom, mal prenent se castiga», e io són castigat, sènyer frare, de ma golositat per a tostemps ; car bé conec que em deïts veritat.—

(Del Terç del *Crestià,* cap. CCCLXX.)

XVI

[Exemple de la dona honesta i el cavaller]

Una notable dona d'aquest regne rebé una vegada un servei e bella joia d'un notable cavaller que ella havia en gran coneixença. E la dita dona se pensà que lo dit cavaller li havia tramesa la joia aquella per intenció mala e corrompuda e per tal que finalment cometés mal ab ella. E com ella sabés que lo dit cavaller la venia a veure e a parlar ab ella, ordonà que la porta de l'escala de la casa fos tancada, e les companyes sues estiguessen amagades dins son alberg. E com lo cavaller entràs per lo pati de sa casa, e feés reverència a la dona, qui estec alt, la dona li dix :

— En cavaller, vós siats malvengut, pus que per mal venits ; per la joia que m'havets tramesa vos perdó a la mort. E per tal que us tingats per badoc e aprengats que negú no deu res del seu dar si no sap per què, sapiats que la vostra joia romandrà

ab mi; e desplau-me com no fo millor, per tal que més vos dolgués. E ara conec que sóts enemic meu mortal, car per vostra joia me volíets tolre ma honestetat, qui és la mia vida. Digne sots a mi de mort, car tolre volíets a mi ma honestetat, qui és ma sobirana riquea. Aquesta vegada vos perdó, e jur-vos per Nostre Senyor Déu, que si de present aturats aquí pus ne responets paraula ne jamés altre senyal io puc percebre de vostra mala intenció, que io us faré menut-pecejat. E així, anats-vos-en en tot mal guany.—

Lo cavaller, qui pensà en son perill e viu l'ardiment de la dona, e la vigor de sa paraula e la bona raó que li al·legava, perdé tot lo cor e baixà los ulls, e anà-se'n lloant-la e dient que no havia tal dona al món.

(Del Terç del *Crestià,* cap. CDLXXXIX.)

XVII

[Exemple d'una vana dona]

He entès que una vana dona era en aquest regne qui tostemps se treïa a mostra bé endreçada davant la gent. E com un jorn ella veés venir una gran multitud de jóvens e ella tantost se posàs en la finestra tota endreçada, per tal que ells la mirassen e la lloassen de sa bellea, ells, tots a una veu, li vingueren cridant davant, e dient-li així :

— Amagats-vos, Na Golosa ! Amagatsvos a mal guany, que no n'hi ha per vós, d'açò que demanats ; car solament n'hauran aquelles que s'amaguen e es tenen en car, e no vós, qui tantost vos trets venal a tothom.—

E la mesquina hac tanta de vergonya que cuidà morir ; e tornant a si mateixa, conec son defalliment, e dien que el corregí altament.

(Del Terç del *Crestià,* cap. DCLXXI.)

XVIII

[Exemple de la dona lletja i el mirall]

D'una dona he llegit que havia la cara torta, e com faés comprar mirall a la sirventa e es miràs e es veés la cara torta, no ho imputava a sa pròpria cara, mas al mirall, e barallava la serventa dient-li per què havia comprat mirall tort. E la sirventa no li gosava dir que ella hagués la cara torta; e tot lo dia li en faïa comprar de nou. E com aquesta dona se clamàs a un seu veí de la sirventa, qui jamés no li comprava un mirall dret, car tots quants li en comprava li en faïen cara torta, respòs aquell bon hom, e dix-li així:

— Dona, la tortura aqueixa no és en lo mirall, mas en la vostra cara, qui és torta e dolenta; e vós contra natura volets-la fer dreta. Vejats com sóts bé orada e encegada, que ja estats gran e fada e que encara no sapiats ne cregats a nengú que hajats la cara torta.—

E ella, envergonyida per les paraules

del bon hom, tornà a si mateixa e conec son defalliment, e corregí si mateixa.

(Del Terç del *Crestià,* cap. DCLXXIV.)

XIX

[EXEMPLE DE LA SÍMIA I LA DONA PINTADA]

A París s'esdevenc que una dona honrada s'era ornada e pintada fort altament, e especialment s'havia posat al cap un capell de fort bells cabells manllevats. E com anàs així endreçada per la ciutat, sobtosament davallà d'alt una símia e pres-li del cap tot son ornament, e pujà'l-se'n ; e ella romàs sens cabells, tosa, e ab tota la cara sullada dels peus sullats de la símia ; així que ella aparia la pus miserable cosa e la pus lleja del món. Finalment tornà a si mateixa dient : — Segurament meresc io bé aquest escarn, car io m'ergullava dels cabells qui no eren meus, e Nostre Senyor ha ensenyat a tot lo món que no ho devia fer, car falsament los portava, pus que d'altra eren estats.—

(Del Terç del *Crestià,* cap. DCCXIX.)

XX

[Exemple de la dona i els quatre enamorats]

Davant Pinus, rei de Roma, estec proposat que una gran dona de la ciutat havia menaçat a mort a quatre jóvens cavallers qui eren tots ensems enamorats d'ella. E diu que lo primer respòs-li hòrreament e ab males paraules, dient-li que ell la degollaria. E lo segon respòs humilment, prometent que d'aquí avant ell no la ofendria. Lo terç diu que no respòs res, mas ris-se en si mateix e baixà lo cap ab falsa ullada, e, suspirant, lleixà-la estar. Lo quart diu que li dix així :

— Senyora — dix ell —, plàcia-us que ma follia no vullats gardar, mas pensats que ço que io faç per vós no ho faç io, mas fa-ho amor, qui em fa fer continents e obres d'hom orat ; ne us pensets que vostres menaces m'espaventen, car io gran temps ha que vinc acordat de morir per la vostra amor. Per què, suplic a la vostra

gran noblea que vós mateixa ab aquest meu coltell me vullats de present degollar ; car jur-vos, senyora, per los meus déus, que anc res no reebí ab tan gran plaer ne ab tan gran delit com reebré esta mort, pus sàpia que per vostra amor muira e que a vós plau la mia mort, e que per tan alta mà com la vostra, e per cara a mi, me trameta la vostra amor la mort.—

Aquestes coses aquí proposades, estec aquí mateix respost per los judiciaris davant lo rei així : que envers les menaces d'aquesta dona, lo primer s'era mostrat no cavaller, mas pagès e vil hom, en quant havia llejament respost a dona defenent a sa honestetat. Del segon estec dit que havia respost així com un savi badoc ; car saviea faïa llunyant-se de mal, e badoquia faïa així responent en la matèria ; car enamorat no deu jamés respondre cosa qui toc comiat de dona que am per res qui dit li sia, segons que Ovidi ensenya llargament en los seus *Dits d'amor.* Lo terç respòs com a novici deixeble en l'art d'amar, car queucom devia dir cortesament, e no devia de tots punts callar. Lo quart dixeren que havia respost així com a endreçat enamorat, lo qual donà eximpli a tots los ena-

morats com deuen respondre a menaces de dones.

E diu que Pinus, lo Rei, volc haver d'aquest quart especial coneixença ; e així com a cortès e a savi donà'l per mestre a son fill.

(Del Terç del *Crestià,* cap. DCCCXCVI.)

XXI

[DE COM FOU CREADA LLENGUA A LA FEMBRA I QUÈ SE'N SEGUÍ]

La fembra contínuament mouria la llengua a parlar, si trobava qui li tingués corda. Per açò digueren alguns poetes que Nostre Senyor creà la fembra sens llengua ; e com Adam fos trist can ella no li podia parlar, dien que suplicà al Senyor que li faés llengua. E dien que lo Senyor dix : — Adam, lleixa-la estar, car si l'ha, mala parlarà a tos obs.—

E com Adam no cessàs encara de suplicar a Nostre Senyor Déu que li creàs llengua, dien que Nostro Senyor veés aquí una

cabra, e pres-li la coa e féu-ne llengua a la fembra. E de continent parlà ab la serp; pus enclinà Adam ab son parlar a pecat. E com Adam s'excusàs del pecat per la fembra, dien que dix-li Nostro Senyor així: —¿E no t'havia io dit que mala parlaria a tos obs, si parlava? Ara, doncs, guarda't que no la oges pus d'aquí avant, per tal que no et cost més; ne la creegues de res quant diga, si doncs per altra via no saps la veritat.—

E, jatsia açò sia ficció poètica, emperò prova assats lo nostro propòsit.

(Del Terç del *Crestià,* cap. CMXLVIII.)

XXII

[Exemple del mercader i el diable]

Deus saber que a Mallorques havia un mercader qui, entrant en la Seu e faent gràcies a Déu, aprés que fonc vengut de son viatge, encès candeles per los altars, e a la fi sobrà-li'n una; e viu aquí la imatge del diable, e dix entre si mateix així:

— Per ma fe, puis tots los sants han haüt de mes candeles e em sobra aquesta, aitambé te n'hauràs.— Així, que encès la candela aquella a la imatge del diable.

E al vespre, durment, somnià en son llit que lo diable li apareixia fort alegre, faent-li gràcies de la honor que feta li havia, dient que cent anys havia que estava pintat en aquella esgleia, e mai no trobà qui tanta honor li faés ; per la qual cosa ell li deïa que demanàs què es volgués, e ell dar-li-ho hia tantost.

E lo mercader demanà molts diners Dix lo diable : — Io te'n daré assats.— E fonc-li vijares que el menàs en un gran camp ; e aquí féu-lo cavar, e trobà una gran olla d'or plena. — Ara — dix lo diable — sia tua, e amaga-la aquí mateix ; e torna-hi de nits, e port-la-te'n per guisa que negú no la veja. — Dix lo mercader, quan hagué cuberta l'olla del tessor : — Ací volria lleixar qualque senyal, sobre aquest lloc on era l'olla ; e açò per tal que conega on serà.— E com lo dit mercader, girant-se de totes parts no trobàs pedra ne fust, ne res ab què hi lleixàs senyal, dix-li lo diable : — Vols fer bé ? Puis que no trobes res ab què hi lleixs senyal, fes tos afers sobre lo

lloc on és l'olla, e açò romandrà-hi per senyal.—

E com lo mercader fenyés ço que lo diable li consellava, lo diable se n'anà ; e lo mercader se despertà ab infinit goig, esperant que anàs al camp aquell que havia vist en somnis, e que prengués lo dit tessor. E reconegué-se, e trobà que tot s'era sullat dins son llit. E dix entre si mateix per escarn : — Ara havem prou diners e pecúnia ! Aquest és lo tessor qui dóna lo diable, car d'altre no en pot dar. ¡ Ara façam-li honors, e ell per bones gràcies sullar-nos ha tots, de cap a peus ! —

Vet lo diable com escarní a aquest. Semblant se fa de tots aquells qui per mà sua volen ésser rics-hòmens, car a la fi tots ne van enganats. E meresquen que així els en prena, car fan Déu del diner, lo qual volen créixer e multiplicar sens fi.

(Del Dotzè del *Crestià,* cap. CI.)

XXIII

[De com el rei deu totstemps servar la llei]

Gondisalvus reconta en lo seu historial que, com davant lo rei de Lleó, d'Espanya vingués un hom que ell havia en oi, tantost lo dit rei cridà alt així: — ¿Ha-hi qui lo mat? ¿Ha-hi qui lo mat al traidor? Degolla-lò! Degolla-lo!—

Diu que respòs un gran hom de sa cort: — Senyor, no hi ha qui el mat ne qui el degoll, car la llei hi contrasta e lo fur de la terra, qui són coses pus forts que vós e qui manen més que vós, e qui manen a vós; e dien-vos que negú no prena mort si doncs no és suficientment oït e li sien dades per cert temps defensions en sa justícia, e és jurídicament sentenciat—

E al colp cridà tot lo poble:

«Viva la llei! Viva la llei!
E call e aprena de regir lo Rei!»

(Del Dotzè del *Crestià*, cap. clxii.)

XXIV

[Exemple del mercader desconeixent i el rei Sanç de Mallorca]

Reconta's que un noble hom, mercader de Mallorca, fonc acullit fort altament en València per un altre mercader, son egual. E com lo mallorquí fos tornat a Mallorca e fos en lo moll, davant la mar, ab d'altres mercaders mallorquins, començaren a parlar dels bons acolliments qui cascú d'ells havien haüts per lo món, en diverses terres. E en especial lo dit mercader dix aquí diversos aculliments grans qui li eren estats fets per tot lo món ; e entre altres dix aquí lo gran aculliment que lo mercader de València li havia fet.

E així com recontàs açò, lo dit mercader de València vengué ab una galera, e eixí aquí a terra, e acompanyaren-lo los dits mercaders simplement. E lo dit mercader mallorquí així mateix, sens que no el convidà d'anar a sa casa ne de res, sinó dessús dessús, així com és costuma, per paraules

generals, dient : — Sènyer, si res vos plau, trameteu a casa.—

E com lo valencià anàs a un hostal e el mallorquí a sa casa, lo mallorquí escriví ab almànguera, en la Llonja e per diversos carrers de Mallorca, aitals paraules :

«Mallorca és deserta,
car los seus desacull
e als estranys és oberta.»

E com tot jorn los dits dos mercaders s'encontrassen, null temps lo valencià no n'hagué pus, sinó que lo mallorquí li deïa que si res li plaïa que trametés a casa.

E com diverses persones de Mallorca sabessen lo gran aculliment que lo valencià havia fet al mallorquí en sa terra, e veessen la gran viltat e desconeixença del mallorquí, e veessen la sua gran malícia que havia feita escrivent lo dit vers per la ciutat a escusació de sa dolentia, parlaven-ne entre si mateixs, en tant que vengué a saber al rei Sanxo, qui llavors regnava en Mallorca.

E com lo dit Rei fos senyor fort polític e curial, e qui molt avorria hòmens vils e desconeixents, féu aparès que havia mester lo valencià ; e haüda sa presència, inter-

rogà-lo de sos afers, ne si havia coneixença de negú en la ciutat, ne on posava. E com sabés llargament la viltat e desconeixença del mallorquí, apellà-lo e dix-li així, davant gran multitud de cavallers e de mercaders :

— Digues, aital, ¿ d'on est natural ? —

E respòs lo dit mercader que de Ivissa. Dix lo Rei :

— Bé ho crec, car raó és que hom dolent vinga de dolent lloc.—

E demanà-li com havia nom, e respòs que En Vilà. Dix lo Rei :

— Dretament ensenya ton nom qui est, car est hòrreu vilà en tots tos afers.—

E aprés dix-li així :

— ¿ Coneixes aquest hom qui és ací, de València, ne l'has vist jamés ?—

Respòs lo dit mallorquí :

— Senyor, hoc ; a València l'he vist, e he sovint menjat en casa sua, e hi he haüt molt solaç.—

— Cert — dix lo Rei — no menjà ell jamés en la tua, ne sap on estàs ; ne jamés no li has dat solaç e plaer en res, ne de res del teu.—

E dix llavors lo Rei, esquivant-se e cridant alt :

— Oh malvat vilà e desconeixent! ¿E com has poguda fer tanta llegea a tu mateix e tanta vergonya a tota ta nació, que com aquest bon hom de València te sia estat tan cortès en sa terra, que tu l'hages així oblidat en la tua? Cert, vil est e abominable a Déu e a hòmens. No n'est digne que jamés vages més per lo món ne reebes d'ell ne d'altre negun servei. Per què, et man que lleixs ta art de mercaderia e que te'n torns a Ivissa, e que d'aquí jamés no isques. E vull que de present dóns tot quant has a ton fill, reservada ta vida. E vull que per tots los llocs on has escrit aital vers e proverbi contra los estranys, que desfaces e hi poses aquest, ço és:

«Mallorca és deserta,
si los seus, per ergull,
als estranys fan-la oberta.»

E així fonc fet de continent.

(Del Dotzè del *Crestià,* cap. CLXIV.)

XXV

[Exemple d'un jove i un malandrí]

Sàpies que com un jove en Sibília enterrogàs un malandrí, on havia presa tan gran ganyada que portava per la cara, respòs lo malandrí que lla on ell no fugia, ans estava ferm de cara. Respòs lo jove que pus ferm havia estat aquell qui tan bell senyal li havia posat en la galta. Dix lo malandrí :

— ¿ E què saps tu io què fiu a ell ? —
Dix lo jove :

— Açò io no sé, mas tothom sap que tu portes un bell llagostí en la cara. Cert, més t'haguera valgut fugir.

— Oh ! — dix lo malandrí —, ¿ e com est tan neci ? ¿ E ha al món tan vergonyosa cosa com fugir ? —

Dix lo jove :

— Hoc, pus vergonyosa cosa és tostemps per força portar senyal de soferir e no d'esvair ; així com tu, qui et vanes de

gran ardiment e portes senyal de vençut e de fugent.—

(Del Dotzè del *Crestià,* cap. CCLXXIII.)

XXVI

[D'UN NOBLE HOM QUE SOMOVIA UNA DONA A FER MAL]

En temps del rei En Pere d'Aragó, un hom de gran estament somogué una notable dona de fer mal, e ella dix-ho a son marit, e lo marit al dit rei. E lo dit rei dix-li així:

— Féu que vostra muller fenya que consenta a aquest qui la comou, e faça que hi vinga de nits; e quan ell serà dins casa vostra, eixiu vós armat, ab bona companya, e pecejau-lo tot. E aprés posau-lo en una post a la plaça major apellada del Born, e posau-li al front aital cèdula:

«Aquest hom jau ací pecejat
car lo rei ho ha manat.»

E com lo fet vingués per son punt així

com dit és, e l'hom fos aquella hora dins la casa aquella, e les portes fossen tancades e aquell hom fos dins, lo marit eixí ab sa companya, armat, e féu aparès que el volgués auciure; e com aquell altre suplicàs que no morís per amor de Déu, lo marit de la dona dix-li així:

— N'aital, io us perdó de present a la mort per amor del senyor Rei; e teniu-vos per dit que si jamés vós me comoveu ma muller a mal, que io us tolré la persona.—

Aquest altre promès que null temps no hauria cura pus d'ella, car massa li havia cuidat costar, e així ho féu de fet.

(Del Dotzè del *Crestià,* cap. CCCLXXXII.)

XXVII

[EXEMPLE DEL PAGÈS I ELS JURISTES DE MONTPELLER]

Reconta's d'un pagès, qui passava per les escoles dels juristes de Montpeller e viu tants jóvens en l'escola així ordenats en llurs bancs e ab llurs llibres davant, sí

pensà que la casa aquella fos esgleia, e que los dits jóvens oïssen missa ; e agenollà's a la porta de l'escola e començà aquí pregar Déu.

E dix la un d'aquells jóvens :

— Llevau d'aquí, senyor, que no hi ha esgleia ací.—

Dix lo pagès :

— E doncs, ¿què féu vosaltres ací, tants ? —

Respòs lo jove :

— Nos oïm ací Dret tots, car si a Déu plau serem juristes.—

E el pagès, qui oí que tots havien a ésser juristes, començà's a senyar e cridà altes veus :

— Oh las ! Oh las, mesquí. Tota la terra és perduda. Car si un sol jurista qui està entre nòs ha tots nòs desfets, segueix-se que vosaltres, qui tants sóu, tot lo món destruireu.—

(Del Dotzè del *Crestià,* cap. CCLXXXIV.)

XXVIII

[Exemple d'un pagès i un picaplet de Mallorca]

Oït he que un hom, pagès de Mallorca, reebé vint sous per via de préstec d'un hom de Mallorca qui era son compare, en sa fe, sens altre testimoni, pagadors en sa fe a Nadal. Vengué Nadal e el pagès no el pagà, e el creedor li demanà son deute. En la final ell se'n clamà a la Cort.

Ara, en la Cort havia un famós picaplet, e la muller del pagès, qui el coneixia, dix-li que anàs a aquell, que ell lo defendria, e que li portàs un cabrit ; e així ho féu de fet. Lo picaplet, qui viu venir lo pagès envers la Cort ab lo cabrit, pensà que lo pagès havia queucom a fer en la Cort. Eixí-li a camí, per tal que finalment n'hagués lo cabrit, e dix-li què volia ; e lo pagès dix-li tot son fet. E el picaplet acientà lo pagès, que puis que lo creedor no havia testimonis, que com lo jutge li demanaria ell si devia res a aital hom, que lo pagès cridàs viva-

ment : — ¡ No plàcia a Déu, senyor ! — Lo pagès respòs que no faria tanta malvestat, que negàs ço que son compare li havia graciosament prestat. E com lo picaplet lo tabuixàs, dient que si no ho negava que ell seria perdut per l'execució que es faria contra ell, terrible e de grans messions, e lo pagès no pogués inclinar a tenir lo consell del picaplet, llavors lo picaplet, ab malenconia, tragué-se vint sous de la borsa e posà'ls en la mà del pagès, dient-li així :

— Si io et demanava ara aquests vint sous que t'he posats al puny, ¿ no pories tu respondre : «No plàcia a Déu, senyor, que vós no m'havets res comanat ne us dec res ?»—

Dix lo pagès que hoc, ara.

— Doncs — dix lo picaplet — ara poràs denegar lo deute a ton compare davant lo jutge.—

E llavors lo pagès consentí que ho negaria.

— Emperò — dix lo picaplet —, quan io t'haja defès, tu em daràs lo cabrit.—

E el pagès li ho atorgà.

Mentre estaven així vengué lo saig envers lo pagès, davant lo picaplet mateix, dient-li que comparegués davant lo jutge ;

així que lo picaplet no hagué temps a cobrar los vint sous que li havia posats en les mans.

Vinent lo pagès, doncs, davant lo jutge, e aquí negant lo deute al compare, tantost lo picaplet li ajudà; e puis lo creedor no hagué carta ne testimonis, lo jutge absolgué lo pagès. E com lo pagès se n'anàs, lo picaplet demanà-li los vint sous que li havia posats en la mà, e així mateix lo cabrit; e el pagès respòs que «no plàcia Déu», que ell no tenia res del seu ne li daria lo cabrit. E el picaplet cuidà renegar cel e terra, e no se'n gosava clamar per raó de la barata que havia feta ab ell, ne havia testimonis. A la fi, lo pagès se n'anà, e donà los vint sous del picaplet a son compare, e li contà tot lo fet.

E com lo creedor se volgués clamar de la injúria del picaplet e menàs ab si per testimoni lo pagès davant lo jutge, envides lo picaplet pogué impetrar que callassen endós e encara que els promès que, si callaven, que ell los ajustaria altres vint sous. E llavors lo picaplet, coneixent sa pravitat, dix així:

— Ara conec que Nostre Senyor m'ha punit fort justament, car tot mon entre-

cuidament, ab què he acostumat d'enganar los altres, és hui confús e aterrat per una bèstia ignorant.—

Així com n'ha pres a aquest, pijor n'ha pres a altres per lo mal ús de son ofici, qui és fort acostat a mal a fer e a mal a dir de les parts contràries, e a mal pensar contra elles tostemps per obtenir a la fi lo plet que emparen.

(Del Dotzè del *Crestià,* cap. CCCLXXXVII.)

XXIX

[DE LA LLARGUESA DEL REI EN PERE]

Deus saber que lo rei En Pere, de bona memòria, fill del rei En Jacme d'Aragó, era a Barcelona, e venc-li un cavaller e dix-li com per son servei s'era endeutat, en tant que un lloc de què vivia n'havia empenyorat. Llavors volien-lo-li vendre; e si es venés, ell romania desert. Per què, ell suplicava al Rei que ell que li ajudàs en aquell cas. E lo dit Rei, així com era tot noble e lliberal cavaller e senyor, respòs-li així com

a ell se pertanyia, ço és, que ell li faria ajuda bastant e que sol no s'esmaiàs, mas que demanàs tot ço que volgués, car de present ho hauria. E aquell demanà cinc mília sous. Respos lo Rei que ell li en donava de present vint mília, e li en daria entre tres mesos seguents altres vint mília. E apellà son tresorer, e manà que li donés tantost la dita quantitat.

E lo tresorer llaguià la paga per dos jorns, e lo cavaller féu relació al Rei com lo tresorer li llaguiava la paga, e que no se'n podia anar ne espatxar sos afers. E lo Rei manà al tresorer que de present davant ell li portàs los dits diners; e lo tresorer aportà tota la dita quantitat en diners menuts; e féu los sacs en què anava la dita pecúnia buidar en terra davant lo Rei, e estès-la per terra aitant com poc; e quan fo així estesa, dix al Rei, per provocar-lo a no donar-la :

— Veus, senyor, quanta pecúnia havets promesa a dar a aquest cavaller. Vejats què havets fet. Delliberats bé si volets que li sia dada, car prou n'hauria de la quarta part, o almenys de la meitat.—

E lo Rei, qui viu la malvestat de son tresorer, e com falsament lo volia provocar

a no dar ço que havia promès, dix-li així :

— En bacallar falsari ! Si no fos la reverència e honor que dec a Déu e a la obediència que li dec servar en no matar hòmens sens gran delliberació, susara vos faera ací degollar. Oh malvat ! ¿ E ab art e ab maneres me venits vós a mi a no regonèixer los serveis que m'han fets mos bons servidors, als quals deig l'ànima e la carn e la sang ? ¿ E vós volets que io els desempar en llurs necessitats, e els vinga a menys d'açò que els he promès, e que perda lleal lliberalitat e em faça jueu falsari per avarícia ? Ara vull que, de vint mília que li n'he promesos de present a dar, li en sien dats cinquanta mília ; e us man que enfre espai de dues hores los haja, comptats e pagats, dins casa sua ; e us man que li demanets perdó humilment del llagui que li havets dat. E per tal que jamés no us assagets a fer semblant, man-vos que dels cinquanta mília sous que ara li havets a dar, que vós ne paguets los trenta mília de ço del vostre. E que no hi haja paraula, sots pena de la vida.—

Lo tresorer que viu lo perill que li anava, e que tant li costava ço que dit havia, e viu que lo Rei era hom esforçat e qui de

continent posava en execució ço que deïa, féu tantost ço que ell li manà ; e fo per a tostemps castigat de provocar lo Rei a no dar a negun e a servar en sos fets avarícia ne desconeixença.

(Del Dotzè del *Crestià,* cap. CDLXXV.)

XXX

D'una gran desconeixença

L'abat de Cluïc, qui era hom poc e grosset de ventre (emperò era sant hom e bo) faent reverència, a París, a la Regina de França, reptà fort les sues donzelles perquè es pintaven e anaven tan dissolutament ; e les donzelles, ofeses d'aquesta cosa, tractaren ab lo coc de la dita Reina que lo dia que ell seria convidat per la dita Reina, lo dit coc posàs aital cosa dins l'escudella del dit abat, per tal que aquí mateix se soltés tot.

E com així fos fet de fet, lo dit abat, estant ab la dita Reina en taula, se sentí brogir lo ventre fort e altament, e aprés se

sentí tot disolre aquí mateix, ab tan gran brogit que la dita Reina e tothom ho oïa e se'n meravellaven ; per la qual cosa lo dit abat hac tanta de vergonya que aquí mateix cuidà perdre lo seny. Majorment que sobtosament tot lo tinell pudí tan llejament, que la Regina s'hac a llevar de taula, e tots los altres aprés ; e romàs lo bon hom aquí tot sol, així envergonyit e així sullat que per poc cuidà morir de vergonya.

E com açò vingués a saber al Rei, féune fer diligent inquisició, e trobada la veritat del fet, dix així :

— E doncs, ¿a mos hostes gosa negun fer en mon regne aital ofensa com aquest l'ha rebuda? Cert, io en faré aital justícia que a tot mon regne passarà en eximpli.—

Diu aquí que manà que lo coc de la Reina fos tantost penjat, e que totes les donzelles que allò havien tractat fossen tantost ofegades. E així es feïa de fet, sinó que lo dit abat suplicà al Rei que no es faés per res, car si es faïa, ell s'entenia per irregular, que hauria a perdre la missa e l'abadia.

(Del Dotzè del *Crestià,* cap. CDXXXI.)

XXXI

[De l'enfortiment que ensenyaren els ciutadans de València davant del rei N'Anfós]

Enfortiment ensenyaren en València una vegada los ciutadans de la dita ciutat al rei N'Anfós, fill del rei En Jacme, car com lo dit N'Anfós, ans que anàs en Sardenya, hagués fet jurar per rei son fill En Pere, qui de present és Rei d'Aragó, e aprés se'n penedís e per açò, vivent lo dit Pere, volgués fer jurar en rei aprés si un altre fill que havia nom Ferrando, e proposàs ab menaces son voler als dits ciutadans, manant-los que li consentissen, los dits ciutadans retingueren-se a cort ; e delliberaren que, com ells haguessen jurat lo dit Pere en senyor, per tal ells, servant llur llealtat, no en podien jurar altre, vivent aquell ; e acordaren de servar llur jurament e de no consentir al Rei per res en aquella demanda. Mas estec entre ells contesa qui faria la resposta al Rei, car temia cascun de si ma-

teix, per les menaces que lo Rei havia fetes davant ells, si li deïen de no.

E hac-n'hi un qui era apellat Francesc Vinatea, qui dix així:

— Io faré aquesta resposta volenter, per honor de Déu e per amor de veritat, e per honor de la ciutat e de la sua feeltat.

— Emperò — dix ell —, per tal quant lo Rei ha menaçat, vosaltres farets així: tots cant qui som de consell serem armats dejús secretament, e així com nòs serem entrats a fer la resposta, entraran per lo real del Rei cinc cents hòmens armats; e estaran de ça, al cap del pont, altres cinc cents, e de lla altres cinc cents. E al primer crit qui es faça dins la casa on nòs serem, tota la ciutat repic e vinga al real per fer ço que nòs manarem; emperò la persona del Rei tostemps salva.—

E així fo acordat.

E per lo matí, lo dit Vinatea s'anà a confessar llargament, e combregà; e ordenat son testament, així com aquell qui ve acordat a la mort, pregà a Nostre Senyor que li plagués que el faés aquell dia morir per aquella cosa que havia emparada, car ell se tenia per màrtir davant Déu, e per digne de corona de martiri.

E com fossen davant lo Rei tots los dits cent de consell, En Vinatea proposà així :

— Senyor, nòs som ací per dar resposta a la vostra demanda ; emperò ans que us diga la resposta qui m'és comanada per la ciutat, propòs a vós, per servar feeltat a vós e a la vostra casa, que com io us entena respondre segons Déu e veritat e dret e bona consciència, si negun se mou tant ne quant, ensenyant que la vulla impugnar ab eficàcia, que de present ha ací a morir sens tota misericòrdia, tostemps salvada la vostra persona tota sola, e no altra ; e puis vinga lo fet a què puixa. E no diguen puis vostres curials qui ací són, si dir ho poran, que no els n'hajam acientats.—

Açò promès, lo dit Vinatea dix així :

— Senyor, la ciutat de València, a requesta vostra e de vostre pare, ha jurat en rei l'infant Pere, fill vostre, e aquell vol haver per jurat, e altre no en jurarà, aquell vivent, per servar llealtat a Déu e a la vostra corona, ans vol morir per mantenir-lo : e el defendrà tostemps mentre que viu sia, fins a la mort : e l'haurà per senyor e per rei tostemps aprés vós. E aquesta és la resposta de la ciutat de València.—

E llavors la Regina Dona Alienor, filla

del Rei de Castella, que li seïa al costat, viu que lo Rei callava. Dix-li així:

— E vós, senyor, per què callats? E no hi diets vós alre ací? —

Respòs lo Rei:

— Veritat e enfortiment de lleal vasallia me fa callar.—

E llavors lo Rei llevà's e dix:

— Pròmens, anats-vos en bon guany.—

Ací pots veure quant de bé fa a la comunitat, e com reprèn la malícia dels senyors lo raonable enfortiment de cor de bons e de lleals vassalls.

(Del Dotzè del *Crestià,* cap. DLXXVIII.)

XXXII

[Exemple d'un frare predicador i el Rei Sanç de Mallorca]

Semblantment, en temps d'aquell mateix Rei, s'esdevenc aquí mateix que, com lo rei En Jacme, de bona memòria, hagués tramesos dos frares preïcadors per missatgers al dit rei En Sanxo, e los de Mallorca

faessen professó per pluja, e los clergues haguessen bastit altar aprés la riba de la mar, e fos assignat per a preïcar aquí mateix lo frare principal dels dits preïcadors missatgers e no hi hagués res en què pujàs preïcar alt, llavors mariners feren-lo pujar sobre una bóta de vin grec qui estava dreta. E com lo frare trepijàs aquí molt, preïcant, somoc en tant lo fons de la bóta que entrà-se'n ab lo fons ensems per la bóta avall, en tant que tenia sobre lo cap grans dos palms de vi dins la bóta ; així que negava de tots punts. E les gents eren així provocades a riure que negun no li podia ajudar. Finalment, quan fo mig ofegat, ajudaren-li

E estec dit al rei que allò s'era fet cientment. Per què, lo rei ne féu fer, mantinent, inquisició, e trobà que no s'era fet cientment. E llavors dix així :

— Per ma fe ! Si io hagués trobat que tots quants havia en la professó m'haguessen així vituperat mon hoste, com aquest frare és estat, que tots los haguera fet penjar tantost, car de les grans viltats que l'hom pot fer, sí és maltractar l'hom estrany, e majorment aquell qui és tramès al senyor e qui està en la sua fe assegurat.—

E dien que lo dit frare pregà lo dit rei que no cregués que negú hi hagués consentit cientment, e posà-li-ho tot en burla, dient :

—Senyor, io demanava a Déu aigua,
e ell donava'm vi.
Per què us prec que, pus tanta gràcia m'ha feta,
que aquest fet haja fi.—

E així fo fet.

(Del Dotzè del *Crestià,* cap. DCXXXIII.)

XXXIII

[DE COM UN PAGÈS HERETÀ MALAMENT SA MULLER, I DE COM AQUESTA MILLORÀ LA DEIXA]

En Empurdà un pagès lleixà per la sua ànima un bou e lleixà a sa muller un bell gall que havia en casa, e lleixà-la marmessora e executdora de son testament, del qual testament e lleixa ella fo malcontenta ; e dix així en si mateixa : — ¿ E tostemps he treballat en aquesta casa, e mon marit ha'm

lleixat solament lo gall? Io sé què em faré! —

Deus saber que pres lo bou e lo gall, e anà-se'n al mercat e a fora, lo bou que el donàs per dotze diners, e lo gall per cent sous, mas no volia vendre la un sens l'altre. Los compradors meravellaven-se d'aquests aitals preus, mas veent que ella no volia vendre la un sens l'altre, pensaren que per a ells aitant los valia dar cent sous per lo gall e dotze diners per lo bou, com fer per lo contrari, pus que la un no es podia vendre sens l'altre. E donaren-li'n de tot cent e un sous.

— Ara — dix ella — sien los cent sous del gall meus e los dotze diners del bou sien per arma d'aquest meu desconeixent marit, a qui tostemps havia servit e lleixava'm dotze diners per gràcia.—

Puis deïa ella a ses veïnes:

— Entenets-ho, comares? Fets-ho vosaltres així com io he fet: si los marits vos són desconeixents quan moren, prenets-vos-en vosaltres assats, e vagen-se'n ells en malhora.—

(Del Dotzè del *Crestià*, cap. DCCLXXXVIII.)

XXXIV

[EXEMPLE DE LA GRAMALLA]

En Sibília, Ferrando de Malta havia pare qui l'havia heretat de gran riquea, e ell faïa'l anar mal vestit e ab prou mal recapte. E lo dit Ferrando havia un fill petit, lo qual fill, enduit per l'avi, dix al pare que ell lo pregava que faés al pare una gramalla ab què es cobrís. E lo pare, per amor del fill, féu-la-li de dolent drap, del qual sobraven dues alnes. E quan la gramalla estec tallada, dix lo fill al pare així :

— Pare, prec-vos que'm donets aqueix drap.—

Dix lo pare :

— E què el faràs ? —

Dix lo fill :

— Estojar l'he tant fins que vós siats vell així com mon avi, e llavors dar-lo'us he per vós en una curta e dolenta gramalla, e dar-lo'us he ab mal cor e ab mala cara, així com vós havets fet ara a mon avi e pare vostre.—

E lo dit Ferrando regonec lo gran defalliment, e dix :

—¡ Beneit sia Nostre Senyor, que per boca d'aquest infant ha volguda tan piadosament corregir ma error ! —

E d'aquí avant tractà son pare noblement, així com se pertanyia a bon fill.

(Del Dotzè del *Crestià,* cap. DCCXCII.)

XXXV

[D'UN JUGLAR QUI VOLIA TRUFAR]

Un juglar, volent trufar, se partia de València ans de matines ab companyons, envés Murvedre, e passà primer e pujà al Riu Sec, sobre les forques dels penjats, e aquí dreçà alt los braços, e udolava així com a llop, e faïa moltes salvatgies ; e així com los companyons seus passaren davant les forques e viren a ell així fer, pensant que era diable fusqueren per llur camí vers Murvedre, quaix fora de seny. E lo dit juglar davallà de la forca e, així udolant,

correc-los detràs fins que fo prop d'ells. E un d'ells cobrà cor e dix açò :

— Qui ens ve detràs, si és diable, així ens aconseguirà fugent com estant, si és hom, no ens cal haver paor d'ell, car molts som. Emperò prengam pedres e iscam-li a camí, e vejam quin continent farà.—

E com tots, cridant, li eixissen a camí e li gitassen les pedres, donaren-li tants de colps sobtosament, e tots al cap, que lo cervell li faeren eixir. E pus, sabent que era llur companyó, dixeren :

— Tua sia
aquesta juglaria.
Hòrreament has juglat,
e hòrreament ho has comprat.—

(Del Dotzè del *Crestià,* cap. DCCCLXXX.)

XXXVI

[Exemple d'un metge i un pescater d'Avinyó]

Un gran e famós metge de Papa Innocent moria quaix en Avinyó, e ell mateix ne negun dels altres metges no hi sabien dar remei, e donaren-lo tots per mort. E un pescater, son veí, de nits entrà-se'n per casa del dit metge malalt, qui era així gros com una bóta de ví. E dix a la muller :

— Pus que tots los metges donen per mort vostre marit, e ell mateix, ¿volríets que io el guarís? —

Dix la dona que hoc, mas que hom ne demanàs a ell. E com lo-hi demanassen, dix que li plaïa, e que li faés ço que es volgués. E lo pescater, de nits, trac-lo tot nu a la serena de l'aire, e lligà'l en un pilar bé estret, e faïa gran fred ; e aquí ab un manat de vergues primes ell lo baté tant e tant fins que lo dit metge, per la congoixa del fred e del batiment, se soltà tot e gità tota la greixea e tota quanta malanança te-

nia al cos. E açò fet, féu-lo posar al llit, e donà-li a beure brou de gallines velles, e féu-lo menjar, e aprés dormir ; e l'endemà lo dit metge, tot delgat e prim e guarit, anà per casa.

E vinents los altres metges e veent-lo guarit, meravellaren-se d'ell, creent que ell mateix se fos guarit ab qualque alta medicina. E ell dix així als altres metges :

— A la mia fe, companyons, que pieguem d'aquí avant nostres llibres, car tota nostra art no val un diner ; e sien nostres mestres les velles e els pagesos e els pescaters, car io, ab gros ret que he pres, só porgat e guarit de ma malaltia.—

E com los hagués contat lo procés que li havia tengut lo pescater, foren fort meravellats, dient :

— ¡ Déus nos enseny medicina, pus que nostra art no pot ! —

(Del Dotzè del *Crestià,* cap. DCCCLXXXIII.)

XXXVII

[Exemple de l'ermità i el ballester]

Era un prous-hom ermità de santa vida qui llong temps havia estat en son ermitori, dins pregon desert; e un dia, com ell hagués dites totes ses hores, e aprés aquelles hagués fet exercici corporal, laborant en sos petits hortells de son ermitori, e fam no el mogués encara a son pobre dinar, pres-se a jugar ab qualque petita bestiola mansa que tenia, així com llebra o perdiu, o semblant. E jugant així, venc un ballester de mont, e acostant-se a l'ermitori, veé lo joc que el prohom menava ab la bestiola. Dix en si mateix: — Oh, d'aquest pagès orat! Hom lo té per sant, e veu's quines badomies fa. Bé jugaria ab als, si podia! —

E açò, en espirit de Déu conegué lo prohom, e per tal que el ballester no se n'anàs sens edificar, quan fo prop d'ell e es foren saludats, lo prohom, faent-se ignorant, demanà al ballester què era açò que

portava, designant devers la ballesta. Respòs lo ballester que ballesta era. E lo prohom li demanà a què era bona. Dix lo ballester que ab aquella sagetava e matava les bèsties selvatges. E lo prohom lo pregà que li mostràs com ho faïa. E lo ballester, per mills a mostrar, parà la ballesta e encaixà-hi una sageta, e assestà a qualque senyal, donant a entendre al prohom que així assestava a la caça, e puis desparava la ballesta, e puis matava o nafrava la caça, si podia.

Lo prohom, faent-se meravellat e mirant a totes parts la ballesta així parada, tenia a noves lo ballester, tant que el ballester dix que massa tardava a desparar la ballesta. E lo prous-hom dix que el lleixàs mirar, e que quina cuita e quin afany li era. Respòs lo ballester, e dix que si gaire tardava, trencar s'hia lo braç de la ballesta o la corda, o s'aflaquiria molt.

E llavors lo prohom parlà per de veres, e dix al ballester :

— Tot açò he fet io per dar-te entendre la follia de ton pensament. Digues-me, si aquesta cosa (dient-ho de la ballesta) que és sens ànima e sens sentiment no pot soferir durada de treball, ans trencaria e s'a-

flaquiria, segons tu mateix dius, ¡quant més la mia carn, sensible e flaca e dolenta, defalliria per continu treball, que no poria servir Déu ! E, així, no et meravells si après mon treball qui hui he fet, e ans primerament de la pensa dient mes hores, e puis del cos laborant en aquests hortells, faç aquest petit deport per alguna recreació.—

Lo ballester confessà son pecat, e demanat e obtengut perdó del prohom, partí's d'ell.

(De la *Doctrina Compendiosa,* cap. xv.)

FAULES

I

[De com la crueltat de l'home és la cosa pitjor que al món sia]

Reconta Fortunatus, poeta, que la guineu faïa de grans desplaers e ofenses a totes les altres bèsties, car a la una furtava la caça, a l'altra la li faïa fugir, a l'altra li sullava tota l'habitació en què estava, a l'altra la reblia de terra, e així de les altres ofenses. Finalment les bèsties concordaren que la presessen e que la faessen ben dolenta ; e quan l'hagueren presa, tingueren consell davant ella mateixa què en farien. Dix la una de les bèsties apellades al consell :

— Pelem-la tota, pèl a pèl.—

Respòs ella dins si mateixa : — No me n'he cura, car quan sia pelada puis me creixerà més.—

L'altra donà consell que la tinguessen presa tostemps. Dix ella :

— No n'he cura, car ab les dents trencaré les portes de la presó.—

L'altra dix que fos ben batuda. Dix ella :

— No n'he paor, car io he tantes vies e maneres que a tots escaparé lleugerament.—

L'altra dix que ab so de nafil fos per tot lo món difamada així com a lladria. Dix ella :

— No seríeu creegudes, car tot lo món sap que semblant vos féu totes, e que si io furt gallines vosaltres furtats moltons e matats hòmens, e tot lo món sap que vosaltres totes me voleu mal per tal quant vos faç de grans burles.

— ¿Volets — dix lo llop, que caçadors havien escoat e perseguit e tot nafrat — que us diga que li podem fer, lo pijor que li façam ?

— E què ? — dixeren les altres bèsties.

— Cert — dix lo llop — que la posem en mans d'hom cruel, car — dix ell — io sé què vol dir.—

E llavors totes digueren :

— Bé diu lo llop, que nosaltres també en sabem queucom.—

La guineu, que ho hac oït, repòs :

— Prec Déus que mal novell te vinga, car aquí em fall rima a mi, e ara em tinc per morta, pus en mans d'hom cruel he a caure.—

Diu que llavors desperà's e aucís-se ella mateixa. Tement viure tostemps en pena per mà d'hom cruel, per tal elegí mort sobtosa.

(Del Terç del *Crestià,* cap. LXXXVI.)

II

[De com la símia fou castigada]

Reconta lo fabulari que la símia o la bogia s'era embriagada, e com lo lleó la reptàs perquè ho havia fet, respòs ella que d'aquí avant no es temia d'embriagar-se, car dins la coa sua se faïa una pedra preciosa que negun qui la portàs no es poria embriagar.

Dix lo lleó :

— Prec-vos que la m'ensenyets.—

E ella començà de jugar ab la coa lle-

vant-la en alt, e ab gran menyspreu del lleó e de les altres bèsties qui aquí eren ensenyava-los les parts de tras, dient :

— Veus aquí la pedra preciosa ! —

E com lo lleó fos fort felló de la gran vilania que la símia havia feta e la volgués matar, pregaren-lo les altres bèsties que no faés, car la símia era bèstia pega e nícia, e ço que faïa per poc seny ho faïa. Llavors respòs lo lleó així :

— Per tal quant deïts que ha poc seny li perdó la mort, emperò per raó que d'aquí avant se sàpia mills guardar de fer semblants oradures, en la part que ha pecat aquí serà punida. Io vull que li sia tolta la coa per a tostemps a ella e als seus. Així irà'n que totes ses vergonyes li veja hom.—

E així diu que fo feit ; e aquesta diu que és la raó per què les bogies no han gens de coa.

A cap d'alscuns dies, diu que com la bogia fos davant lo lleó, ab les altres bèsties, e callàs e no digués res, estec-li dit que digués queucom. Dix ella :

— No vull jamés res dir de boca, car ta mal n'ha pres a ma coa de son jugar, que pijor pendria a la llengua per son parlar.

—Oh — dix lo lleó —, e membra-us encara? —

Dix la símia:

—Senyor, qui membre fa a negun tallar, senyal li lleixa per a tostemps membrar.—

Per aquesta faula vol provar lo fabulari que per nici que l'hom sia, ab penes e ab turments lo torna hom en retgla; e abans són domats aquests nicis que los orats, en quant la llur malícia no és tant ardent; e comunament és així, que tot hom nici és de si mateix paoruc e pobre de cor e d'ardiment.

(Del Terç del *Crestià,* cap. XCII.)

III

[DEL LLEONET QUI VOLIA EXERCITAR LA SEVA FORÇA CONTRA L'HOME]

Lo lleó havia un fill ja granet qui dix al pare així:

—Pare meu, io volria fort exercitar mi mateix e ma força, ara en mon jovent, e

en especial la volria exercitar contra l'hom per tal com sé que totes les bèsties lo temen.

— Fill — dix lo pare —, no et prenes ab l'hom, car massa és industriós e maliciós, e jamés quaix no en pot hom eixir ab honor.

— Pare — dix lo petit —, io m'exercitaré primerament ab pagesos, que són grossers.

— ¡ Oh, fill — dix lo pare —, que tan malicioses bèsties són ! Prec-te que ne ab pagès ne ab altre no t'acosts.—

Dix lo petit :

— Pare, si veig que lo pagès sia maliciós tornaré ; primerament contendré ab les fembres, qui no han força ne porten armes.

— Fill — dix lo pare —, no t'acosts a elles, car elles te faran pijor poder.—

Finalment, lo fill sobrà al pare, e davallant de la muntanya al pla on los hòmens habitaven viu de lluny un pagès qui serrava una gran biga ; e el lleó, anant ab manya contra aquell, pensà e proposà en si mateix que li parlàs blanament per tal que lo pagès no fugís. E acostant-se a ell saludà'l ; e el pagès qui el viu, pensà com li escaparia. E dix lo lleó ;

— ¡ E tan bona odor ix d'aqueix fust que serrats ! —

Dix lo pagès :

— Hoc, sènyer, forts. E veus—dix ell— que si vós me teníets lo peu entre aquestes dues posts que io serre, e les fregàvets bé ab les potes e puis vos passàvets la pota per la cara e per tot lo cos, llavors hauríets per tot mellor odor que de roses.

— Per ma fe — dix lo lleó —, que ho faré !—

E així com lo lleó hac mesa tota la pota e lo braç entre aquelles dues posts que lo pagès serrava, lo pagès cautelosament trasc l'estaca qui eixamplava les posts, e llavors les posts estrengueren-se e lo lleó romàs pres per lo braç entre les posts aquelles, que així fortment li estrengueren lo braç que per res ell no podia eixir ; ans soferia tanta de pena per l'estrènyer aquell, que morir cuidava.

Llavors lo pagès se n'entrà dins casa ; e la muller, qui faïa bugada, pres de la cendrada bullent a una caça, e per la finestra de la casa gitava'n sobre lo cap del lleó, en tant que tot lo cap li escaldà ; de guisa que romàs així escodat que jamai no hi hac pus pèl. Lo lleó, qui sentí l'ardor de la cen-

drada, llavors cuidà defallir, e féu ultra poder; e donà tan gran estrebada de si mateix que trasc lo braç de les posts, e romàshi gran troç de la pell e de la carn. E així escapà nafrat e escaldat; e, mal aparellat, fugí al pare.

E lo pare, qui el viu, fo fort torbat, e dix al fill així:

— ¿ E no t'ho havia dit que mala bèstia és l'hom? —

Dix lo lleó:

— ¡ Pare, un pagès traidor m'ha enganat la pus llejament del món! —

E, recontada la història, dix ell així:

— E major honta m'he dada de la fembra sa muller, qui tot m'ha escaldat per aital e aital manera.—

Dix lo pare:

— Oh fill! ¡ E no t'ho deïa io que si lo pagès era mal, que pijor era la fembra! Ara d'aquí avant està en pau e no t'hi acosts; e creu a mi.—

Passat algun temps, lo lleó pensà que era fort estat agreujat; car paria-li al cap l'escaldadura, tan gran que paria que portàs una gran corona de monge blànc, en tant que tots los altres lleons lo n'escarnien, e no gosava aparer davant negú. Te-

nia, així mateix, encara lo braç llejament senyalat, si bé s'era guarit. E dix així al pare :

— Sènyer, vós sabeu la minva e vergoya que, ara ha un any, io rebí en casa d'aital pagès. Per cert io la tornaré a venjar. Emperò vull-vos-ho dir abans.—

Dix lo pare :

— Fill, no faces, car tal vegada se cuida hom venjar que l'enemic se venja d'hom. Lleixa estar l'hom, car gran és sa astúcia e malícia ; e per ventura si hi tornes, fer-t'ha pijor que no ha fet.—

Lo fill no volc creure al pare e tornàse'n a la casa del pagès. E los cans de casa descobriren lo lleó ; e lo pagès viu-lo de lluny venir, e tancàs dins casa ab sa muller e ab sos infants ; e conec-lo quan lo viu de lluny [per] l'escaldadura del cap, qui paria corona, que era lo lleó que l'any passat li era vengut a casa quan serrava. E cridà a la muller que de continent faés cendrada, e llunyar-lo-s'hien, així com feren l'any passat. E, feta la cendrada, lo lleó fo a la porta escometent lo pagès que eixís a batalla ; e llavors la dona, així com l'any passat, ab la caça gità de la cendrada bullent sobre lo lleó en tanta còpia que el pres tot

ab la cendrada, del cap fins a la coa. E lo lleó, qui es sentí escaldat, començà a cridar grans veus :

— Oh dona ! Mal així e així us vinga ! ¿ E encara n'hic ha, de la cendrada d'antany ?

— Hoc haver, encara còpia ; que io promet a Déu que la corona que us fiu al cap l'any passat, que io la us allongaré enguany fins a la coa.—

E com l'entrada de la casa del pagès hagués dues portes, una aprés d'altra, e lo lleó fos entrat al mig d'aquelles dues portes, ans que lo lleó no es fos regonegut hagueren-li calada la primera detràs, e romàs entre dues portes tancat ; e llavors gitaren-li damunt tanta de la cendrada bullent fins que tota la pell caïa a trossos ja al lleó. Aprés gitaren-li damunt tot lo foc e la cendra de la llar, e puis volgueren-li gitar damunt de grans pedres ; e llavors lo lleó se tenc per mort, e agenollat pregà al pagès e a sa muller que no el matassen, car ell los demanava perdó e els prometia que d'aquí avant null temps pus no hi vendria, e que bé mereixia ço que fet li havien ; e llavors lo pagès multiplicà ses pedres, e la muller així mateix, sobre lo lleó. E lo lleó,

qui viu que neguna pietat no trobaria jamés ab ells, ab dents e ab potes e ab tota sa virtut, esvaí tan fortment la porta forana que féu-hi un gran forat, per lo qual fugí e escapà. E així mal aparellat tornà-se'n a son pare.

E el pare, qui el viu, fo fort dolent quan viu que el fill era pijor aparellat que d'abans ; e dix-li los següents proverbis :

Lo primer fo aquest :

— «Si creus aquell qui t'ama
mai no perdràs ta fama.»
Tu no ho has fet
e per tal est desfet.—

Lo segon proverbi fonc aquest :

— Fill, cert és e ver que :
«Qui vol altre decaure
ell s'aparell a caure.»

Així n'ha pres a tu e io t'ho havia ja dit.—

Lo terç :

— Fill : «jovent té mala via
quan son voler lo guia.»

Així n'ha pres a tu, car volies ésser venjat e est pus vituperat.—

Lo quart:

— «Si força ab seny ha guerra,
la força va a terra.»

Apar-ho en tu, car ta força contenia ab lo seny del pagès e ta força és vençuda.—

Lo quint:

— «Malícia humana
a tota res engana.»

E a tu ha diverses vegades ara a tu enganat.—

Lo sisè:

— «El saber de la fembra
al lleó se fa tembre.»

Dix lo lleó petit:

— Pare, tot això és d'aquí avant reconsell, car io són perdut e afollat e envergonyit en per tostemps.—

— Per tal, fill — dix lo pare —, d'aquí avant

«tostemps creu a bon consell
e no et caldrà reconsell.» —

— Pare — dix lo lleonet —, ¿e quin consell creuré d'aquí avant? —

Dix lo pare:

— Fill, que:

«Estiga't en pau, e no perdràs
ço que t'és romàs.»—

Dix lo fill:

— Pare, ¿e què faré de la minva rebuda? —

Dix lo pare:

— Fill, pus per ta culpa la t'has procurada, que la et sofires gallard, sinó vendràs a pijor.—

Dix lo fill:

— Oh, pare! ¿E doncs no me'n venjarets vós, a mi? —

Dix lo pare:

— Fill, no et venjaré,

car si mos contraris hagués esvaït [lla on són,
no fora io al món.

E ara conec que no ets bon fill,

ans me vas fort tort,
car cerques-me la mort.—

Dix lo fill:

— Oh, pare! ¿Què farè, que aquesta minva que he rebuda així pas? —

Dix lo pare:
— Si et fas tenir per bo
e vius com bon lleó,
tot ço qui és estat
serà quaix soterrat,
e dirà puis la gent
que ho has pres per «jovent,
qui mena l'hom en vent»
e «una entrada
tost l'ha hom assajada»,
e fa a perdonar
pus te vols castigar,
e «si et guardes de maliciejar
negú no et pot aterrar.»
Si ab malícia te aferres
ella et darà prou guerres,
de tan grans e de tan feres
que no seràs qui eres,
e hauràs-te a subjugar
a molt vil bacallar;
e estaràs en plor
ab ànsia e dolor,
e ab temor de viure
d'aquell qui et vol auciure;
e creixeràs tes minves
fins que a no-res vingues,
e puis perdràs lo teu
e l'ànima e Déu.

E castigar t'han diables
més que hòmens notables,
si no vols oir ne creure
ne a res de bé veure.—

Dix lo fill al pare:

— Per ma fe, pare, io us creuré d'aquí avant, car raó me dicta e consciència que tot ço que vós me diets és veritat e gran profit de ma persona e de tots mos béns; e ara he après e clarament veig e percep que lleja cosa és caure en mans de pagès e de gent pagesívol e rustical, e d'hom brutal e de fembra cruel; car armes no han e pietat. No sabrien remetre una injúria ne haver misericòrdia de persona al món, pus que sien en fúria; ne saben en res usar de cortesia, car són com a gent bruta e sens tota raó.—

(Del Terç del *Crestià,* caps. CV i CVI.)

IV

[El llop i la grua]

Diu lo fabulari que lo llop, mentre menjava, s'entraversà un os al coll, així que cuidava morir ; e pregà a la grua que per tal quant ha lo coll llong e prim, que li metés per lo seu coll avall e que li en trasqués l'os que hi tenia entraversat. E la grua féu-ho. E així com la grua hac pres l'os e el tenc casi fora (emperò encara era dins la boca del llop), lo llop estrenc lo coll de la grua e tolc-li lo cap, e puis menjà-la's tota.

E la guineu, qui ho viu, cridà dient així tost aprés :

— ¡ Oí dir que «qui fa la peguea, que la es bega» e «qui a diable fa servei, tot mal n'espera» ! —

E diu aquí que lo llop dix així a la guineu :

— No et meravells quan he així morta la grua, car be ho mereix. Saps tu, e ella sabia bé, que tot lo món me reputa per

malvat, lladre e homeier, que no perdó a just ni a pecador, e per una de les pijors bèsties del món. Doncs, pus que la grua sabia açò e s'estava en mi, digna cosa era que així li en prengués.—

(Del Terç del *Crestià,* cap. CXXVII.)

V

[El llop i la rata]

Diu lo fabulari que lo llop se mès a preïcar a la rata, dient-li que mala bèstia era, car jamés, sens tota vergonya, no feia sinó rosegar sacs, e caixes, e pa, e formatge, e peix, e carn e tota cosa que trobava. Respòs la rata :

— Sènyer, ¿ e com me preïcats vós a mi, qui sóts lo major devorador de la terra ? Car si io rosec un formatge, e vós fets cent tants pijor, car vós degollarets un moltó o més ; e si io rosec un sac, vós bevets la sang de cinquanta ovelles. Ben bon callar hauríets ! Car com vós siats tot gola e untat

de sang d'aquells que havets morts, no devets mi ni altre corregir de golafreria.—

E diu que lo llop inclinà lo cap e anàse'n envergonyit. E dix:

— Si hagués callat
no haguera oït mon mal fat.
Car negú no deu altre rependre de ço que ell és tacat.—

(Del Terç del *Crestià,* cap. CCCXIV.)

VI

[DE COM EL CIGNE CALLAVA PER DONAR-SE AUTORITAT]

Diu lo fabulari que lo corb, oint de confessió lo cigne, sí l'interrogà si tot dia cantava ses hores a Déu, així com fer devia. Respòs lo cigne així:

— Null temps no cant.—

Dix lo corb:

— E per què no?—

Respòs lo cigne:

— Car io no són aucell real, e són tan

pereós e tan feixuc que jamés no puc fer neguna valentia, així com l'àguila e l'astor e els altres aucells reals. E així, per tal que no perda nom e fama, he del·liberat tostemps callar e anar ab gran actoritat e jamés no cantar, per tal que almenys haja fama de gran saviesa.—

(Del Terç del *Crestià,* cap. CDLXIII.)

VII

[De com l'home és molt cortès animal]

Fabularius Poeticus sí posa que entre les bèsties sí fon qüestió qual era lo pus cortès animal e pus coneixent del món. E diu que lo lleó respòs primer que vijares li era que l'hom ; e en especial aportà a provar son propòsit la gran coneixença de Job, qui com Déus li hagués tolt tot quant havia, jamés no se n'irasc ne se'n torbà, ans dix així : «Lo Senyor m'ho havia dat ; ell mateix m'ho ha tolt. Lo seu nom sia beneït e gràcies li en sien fetes.»

— Eh ! — dix lo lleó —. E quanta co-

neixença fo aquesta, que tan gran rei com era Job sobtosament fos així aterrat per Déu e que ell no n'hagués neguna turbació, ans de son mal e treball faés gràcies a Déu! Guarda encara — dix lo lleó — quina coneixença fo d'aquells dos grans cavallers apellats Amic e Melis, que la un volc sostenir mort per l'altre, imposant-se lo crim de l'altre ; e l'altre donà de la sua sang en còpia per guarir l'altre, e aquell la de sos fills. Atén encara — dix lo lleó — quina coneixença hac aquell gran emperador Alexandre, qui no solament als seus cavallers, ans encara a son cavall, per tal quant l'havia ben servit, féu fer honrada sepultura ; e féu, llà on morí, edificar un bell e notable castell, imposant lo nom del dit cavall, que era apellat Bucífal.—

Per totes aquestes coses e per moltes d'altres lo lleó volc aquí concloir que l'hom era fort coneixent, e més que altra bèstia.

— Emperò — dix lo lleó — cascun diga sos vijares, car io ho escoltaré ab plaer.—

E diu que respòs primerament lo cavall, e dix així :

— Senyor, parlant ab reverència vostra, lo pus vilan e lo pus desconeixent animal qui sia al món es l'hom. E açò, senyor,

podets veure si atenets primerament a llurs maneres de viure ; car, senyor, vós veurets per experiència que ell no és coneixent a Déu ne a sos àngels ne jamés no n'ha memòria sinó ab desplaer, o fort poc, com emperò per Déu sia ço que és e per sos àngels sia servit contínuament ab gran diligència. No res menys, senyor, devets saber que los hòmens, entre si mateixs són tan vils que més aparen bèsties que hòmens. Car lo pare e la mare nodriran l'infant ab grans afanys e l'heretaran e s'empobriran per ell, e l'infant los saltarà en la cara si doncs no se n'està per paor ; ne fill no ha pietat de pare ne de mare si els veu en necessitat, ans los infants tot jorn desigen llur mort. Trobarets encara entre ells aquesta desconeixença : que un amic darà del seu llargament a l'altre, e l'altre no li ajudarà d'un diner ; la un posarà si mateix a mort per l'altre, e l'altre no lo hi prearà res. Per tal, dix lo llur poeta aital vers : *Nullus amor durat nisi fructus seruet amorem*. E volc dir que neguna amor no dura entre ells si doncs lo servei no nodreix l'amor ; per què, apar que llur amor no és amor d'ells, mas és amor del servei. E per tal la desconeixença, per llei e per senyal

seu especial, vol que en lo llindar de llur casa tinguen per escrits aitals versos, per resposta a tothom qui vulla entrar en llurs cases :

Intus quis? — Tu quis? — Ego sum.
Quid queris? — Ut intrem. — Fers ali-
[quid? — Non.
Esto foris! — Fero quid satis. — Intra!

E vol dir que aquell qui vol entrar demana a la porta així : — Ha-hi negú dins? — E el de dins respon : — Qui és tu? — E l'altre diu : — Io són Aital.— Diu lo de dins : — Què demanes? — Diu lo de fora : — Vull entrar.— Diu lo de dins : — Aportes res? — Diu lo de fora : — No.— Diu lo de dins : — Doncs vés defora! — Respon altra vegada lo de fora : — Io aport assats de bé. — E el d'ins diu : — Doncs entra! —

Per les quals coses apar, senyor — dix lo cavall —, que tota la llur intenció se gira a haver e a pendre ; e per conseqüent no es gira a donar ne a guardonar los plaers rebuts. Veus, senyor —, dix lo cavall —, com són desconeixents!

Aprés, senyor — dix lo cavall aquell —, que la gran desconeixença de l'hom po-

dets veure envers mi e tota ma espècie cavallina; car nòs, senyor, servim e honram l'hom fort altament, portant-lo per ciutats e per viles pomposament e fort ricosa; e en batalles nòs nos posam per ell a mort, e el ne traem ab honor, e el portam carregat de ferre, e som-hi nafrats e colpejats e esguerrats, e eixim del camp e romanem morts aquí mateix; e ell, per bones gràcies, quan començam a envellir e perdre lo poder, tol-nos nostre bell arnès, així com bell fre e bella sella, e posen-nos un vil cabestre d'ase al cap e un bast o una albarda de mul a les costes; e llavors, quan hauríem mester confort e repòs, tolen-nos la civada e fan-nos portar lo blat al molí; e si no podem anar bé carregats, farten-nos de bastonades; e fan-nos jaure a la serena en nostra vellea; e fan-nos acompanyar los àsens pel camí. E quan morim, no els basta lo servei tan mortal que de nòs han haüt en la vida, ans nos giten de casa hòrreament, e ens fan escorxar, e serveixen-se de nostra pell a calçar, e donen nostres carns als cans, ne ens volen soterrar.

Oh, senyor! — dix lo cavall —. ¿E qui pot dir que aital persona sia cortesa ne coneixent dels benifets rebuts? E quan diets,

senyor, que lo gran Alexandre féu gran honor a son cavall, senyor, aqueix fo un hom tot sol ; si féu això a son cavall, emperò, ell fo molt desconeixent a molt bon servidor seu, així com a Parmènio e a Filotes e a diversos altres hòmens ; car ne a altre cavall que hagués no féu semblant cortesia, com emperò n'hagués d'altres excellents qui el serviren excellentment.—

Aprés lo cavall, respòs lo bou, e dix :

— Senyor, bé ha dita veritat, e fort tard se'n troba un ab vera coneixença ; car, senyor, sapiats que quan io e los altres de ma espècie som jóvens, l'hom, per son servei nos fa tolre los botons en rodon, que Déu sap, senyor, quina pena és perdrelos ! (Déu ne guard a vós e a tota res bona !) E aprés que tot nostre jovent li haurem posat detràs ab molts treballs e grans, ven-nos als carnicers, qui ens lliuren a cans qui ens roen e punyen, e ens trenquen tots ab les dents ; e puis los carnicers donen-nos ab una destral pel cap e ens degollen, e maten-nos, menjant-se la carn e calçant-se la pell. ¿Qui doncs, senyor, pot dir que l'hom sia coneixent ? —

Aprés respòs l'ase, e dix :

— Io mesquí, podets dir, senyor, que

hi són mala vengut en casa de l'hom, car ell me té per la pus vil bèstia que al món sia ; e tots dies me malaeix ; e jamés no em carrega sinó fems e vils coses ; e jamés no m'honra de fre ne de sella ; e contínuament me bat e em trenca, per bones gràcies ; e em dóna a menjar vilment ; o si perd lo menjar e no se'n pot servir, percutme lo cap ab maça, e fa'm tot menjar a cans ! Sí prec Déu que cans lo mengen, e que espatlla d'ase mate aital senyor ! —

Aprés respòs lo cà :

— Senyor — dix ell —, veritat vos han dita los altres, que molt és l'hom desconeixent ; car io, senyor, l'am molt e el servesc en ma joventut guardant-li la porta, on sovint lladrant rep molta bella pedrada, e no me'n gos jamés clamar a negú ; e si me'n complanc, per una que n'haja presa me'n seran dades quatre. Io, senyor, li serve feeltat e llealtat tanta, que no puis més. Vaigli a caça sovint e en rep molta mala dentada de diverses altres bèsties ; derroc-me per roques e per tossals avall ; córrec així com la sageta per procurar-li què menjar ; e a vegades, io ensumant per les cavarroques, piquen-me serps e llangardaixos e molta altra aferam. Seguesc-lo e l'acompany per

tot lla on va, tostemps a peu e descalç, e el defens segons ma força quan hi és mester, e sol no em moc quan me fer; e esvaesc to ço a què ell m'aïssa: tostemps faig sa voluntat. E ab un poc de lleig pa que em dóna ell, passe tota ma vida, e ab los ossos que ell gita al sòl. E, emperò, quan só vell e no puis treballar, bastonejant gita'm de casa, ne li membra del servei passat; e, pus gitat me n'haja, si hi torn tramet-me a negar, ab un lligam e ab una pedra al coll. Oh, senyor! ¿E doncs qui pot dir que l'hom sia coneixent, que aitals coses faça? —

E aprés parlaren totes les altres bèsties fort llejament de la desconeixença de l'hom.

E diu que llavors lo lleó respòs així:

— No em pensava que tan noble animal com és l'hom fos tan vil e tan desconeixent; per què, deman-vos de consell si serà bo que l'hom sia... e denunciat judicialment per vil animal e per lo pus desconeixent qui al món sia, e que tota bèstia li fusca d'aquí avant e li denec son servei.—

E diu que com totes les bèsties responguessen que hoc, una cegonya qui estava alt en un arbre respòs així al lleó:

— Oh tu, rei de les bèsties! Anc que

ton decret vulles publicar fé'l madurament, car gran vergonya és a rei fer cosa fundada en falsia, o fer decret de volta e sens gran del·liberació, o fer cosa digna de gran revocació.

Sàpies, doncs, que jatsia que l'hom sia fort desconeixent, emperò alguns pocs n'hi ha qui són coneixents. Mas entre ton estol e col·legi n'ha d'així vils, que són sens fe e sens llig e sens tota coneixença del món, e encara pijors que l'hom, segons que veuràs si ho vols oir ; e faria mester que si dret ni juí vols fer contra los hòmens, que primerament comences als teus, per tal que no aparegues parcial ne maliciós, ans aparegues just e dreturós.—

Dix lo lleó :

— Prec-te que m'ho digues, per tal que tots sàpien qui són los desconeixents aprés mi, car veig que aitals persones deuen ésser avorrides per tota creatura així com aquells qui dissipen tota amistat e per consegüent tota policia. Car certa cosa és a mi que Roma pujà en estament de monarquia general per la gran coneixença que havia en aquells qui lleialment pugnaven per la cosa pública ; car dotava-los de grans riqueses, magnificava llur fama edificant-

los memorial perpetual, trencant-los lo mur en llur entrada, donant-los grans oficis e honors; e per esta via cascun s'hi esforçava de fer ço que podia per la cosa pública. E sabem de cert que null temps desconeixent senyor ne desconeixent comunitat no és bé servida ne prospera molt.

Per què, et prec — dix lo lleó — que tu em digues en mon col·legi qui hi és pus desconeixent, per tal que el punescam, e que el nos llunyem e ens guardem d'ell, e que tots nosaltres ne siam assabentats E per tal que mills t'ojam, prec-te que davalls d'aqueix arbre; e està ací ab nòs baix.—

Llavors la cegonya dix així:

— Senyor, io em meravell molt de vós, que com siats rei de totes les bèsties, que vós no sapiats los grans defalliments de vostres curials, e majorment com los llurs defalliments sien tan grans que us provoquen lo poble a avalotar-se contra vós e tolre-us la senyoria.

¡ Pensar devets que Déus no us ha fet rei per dar-vos bons jorns e bons aires, e per rebre grans honors e grans emoluments de vostre poble, sens treball e sens que vós no sapiats qui són aquells qui el devoren! E

responc-vos primerament a açò de què em pregats, que davall aquí a vós, que io cridaré tan bé que vós e els altres me porets ben oir. Mas, emperò, de lluny nos raonem, car si no us plaïa ço que us diré e en fe m'auceíets, iria's per aital ; car rei comunament negú no el publica per traidor, ni papa per vedat, car veda-ho temor de llur gran senyoria. No res menys, que io entén a parlar contra alguns malvats vostres curials, los quals vós mantenits en llurs malícies, e per conseqüent he dubte que vós no els mantengats ; e si ho fets ja he més a tembre d'acostar-me a vós ne a ells mateixs, qui contínuament perseveren al vostre costat ; e vós no els poríets celar res que io us digués a part, ne el vostre consell no ha tant de bé que res s'hi puixa tenir secret, la qual cosa és sobiran defalliment llur e vostre ; car príncep qui res no té secret no és bo, ni consell qui es descobre no és consell, mas és parleria d'arlots e de gent de mala ventura. Per què, d'alt vos parlaré ço que he pensat de dir a vostre profit e de la cosa pública del vostre regne.—

E diu que respòs lo lleó així :

—Cegonya, per ma fe vós m'havets

bé deshonrat, e a mi e a mon consell ; mas per ço com io veig que vós diets veritat e que us mou bon zel així a parlar, e veig que de mi no esperats en res més valer, io veig que la intenció havets pura, faç-vos-en aquelles gràcies que puc, ofirent-me a tot servei que fer-vos puixa ; e plau-me estigats alt en l'arbre, e que digats ço que us plàcia, car io ho oiré ab gran plaer, e pos gran fe en Déu que me'n milloraré molt ; ne res que em digats no em deu agreujar, així com lo cauteri del ferre cald no deu agreujar lo malalt, pus sap la bona intenció de son savi metge. E us dic que en per tostemps vos n'amaré més, car no he rebut en ma cort qui jamés m'hage fet tant de bé. Car conec que cascun hi és per son bé propri e no per salut de ma ànima, per què tostemps vos ne vull haver en honor especial ; car qui sens paor pronuncia veritat lla on pot profitar, digne és d'especial reverència, segons que la gran mare nostra, la filosofia moral, clarament nos ensenya. Per què us prec que continuets vostra raó, e negú altre ací no parle ne es moga.—

— Senyor — dix la cegonya —, vós volíets publicar l'hom per lo pus desconeixent animal del món, e erràvets molt, en

quant a vós no pertany difinir res contra vostre major, car Déus ha posat l'hom sobre tota creatura altra, e ell no és de vostre for ; e, quan ho fos, deuríets-lo oir e apellar ans que proceíssets contra ell en res, car així ho mana dreta justícia ; per què apar que açò dejats lleixar estar per vostra honor. Emperò, pus que Déus vos fa gràcia que havets tan gran zel de punir pecat de desconeixença, prec-vos comencets als vostres primerament. E devets saber, sènyer, que vós tenits en vostra cort dos mals curials, los pus vilans e els pus desconeixents que al món sien.

Lo primer és lo llop, e lo segon és la serp. Del llop, senyor, vos diré primerament que és una cruel bèstia, que no perdona res, ne serva fe ne llig lla on veu que ha carn en què puixa fermar la dent ; per la qual crueltat és així desconeixent que tot servei que l'hom li faça és perdut. E vejats, senyor, què féu d'aquests jorns a mi. Car sapiats que ell se viu en cas fort perillós, car tenia entraversat un os per lo mig del coll qui el cuidava escanyar, e ell viu que io tenia llong béc e estret coll e que sens afany lo li en podia traure ; acorrec a mi pregant e oferint a mi meravelles

de paraula si li ajudava en aquella necessitat. E jo, qui em deguera alegrar que ell s'escanyàs, com ja sabés la sua crueltat, moguda de pietat, ab mon béc e coll que li mis per la boca, gité-li'n l'os aquell. E com aprés açò li demanàs alguna satisfacció, ell me respòs que massa m'havia feta de gràcia quan m'havia restaurada a vida, car pus que lo coll li tenia en la boca, ell lo'm poguera haver tallat, e em poguera haver menjada tota. ¡Veu's, senyor, què deu fer dels altres, que a mi, per què té la vida, ha feta aital malvestat e desconeixença!

Oh, senyor! ¿E com podets vós pensar que vostre poble e vostres ovelles sian ben regides per lo llop, com vida de llop sia beure sang d'ovelles? Per què, us plàcia atendre a la sua crueltat e desconeixença.

Aprés vos diré, senyor, de la serp que és així vil e desconeixent, que la terra no la deuria sostenir; car io la trobí, senyor, enguany, d'hivern, entre la neu, mig morta de fred, e moguda de pietat escalfí-la ab mon pits e ab mes plomes, e quan l'haguí bé escalfada, mordé'm al pits, així que tota m'haguera beguda e enverinada si no

me'n fos defesa ab lo béc e ab les potes e ab les ales, e fugent.

Aquesta, senyor, és malvada bèstia, filla de terra, habitadora de cavorques per natura ; ara, ab ses falsies tots aquells qui s'hi acosten fir de cap o de coa. E si res li demanats, per molt que l'hajats servida, no us repondrà dret ne a profit, mas va per marrades, e fa cercle sobre terra de si mateixa, e met dins lo cap, per guisa que jamés no pot hom veure què fa ne què diu, ne què vol fer, ne què entén ne què pensa ; ne hi valen serveis ne dons, ne amistats, ne parentela.

Per què, senyor, aquests dos animals vos acús per malvadament desconeixents. De natura són de terra, que és així desconeixent que com l'aigua li venga de la font bella e neta per refrescar e engreixar-la, e la terra la solla tota, e puis la s'engoleix tota dins sí. Així aquests dos damunt dits curials vostres tota cosa qui en mans los vinga, d'on que vinga, sens tota consciència e vergonya ho aferren e ho engoleixen, e ho amaguen dins sí. E vaja a honta qui es vulla ! E hajats-los fets quants serveis puixats !

Per què, contra aquests devets proceir,

així com contra aquells qui us perden e us gasten e us porten a destrucció en cos e en ànima.

Així mateix vejats en general e entenets a tots quants curials havets, e especialment aquells qui us són pus acostats e a qui féts més de bé ; car com tots aquests mals vegen, negun no us en vol res dir, ans és pijor, que com tots reben de vós vida e honor, e vegen que vós siats viciós e tacat de molt mal vici e pecat, per los quals sóts a Déu e al món fort odiós e encorrets per açò perill de perdre l'ànima e lo cos ; emperò, ja per això negú no us n'informa ne us n'acïenta, ans vos lleixen caure a tot vostre pes, tements perdre llurs emoluments temporals, los quals amen més que a vós. Aquests doncs tan desconeixents servidors punits e llunyats-los-vos, e cercat[s] tant fins que hajats trobats aquells qui us amen lo cos e l'ànima e el regne.—

Dix lo lleó :

— ¡ Na cegonya, per ma fe vós havets ben parlat, e io us faç moltes gràcies ! E entén que hajats dita veritat, car io a ull he vistes diverses vegades grans conjectures e judicis d'açò que dit havets. Per què, farem així primerament : que sia decret per-

petual que en casa real no hi hage llop, ne serp, ne ofecial; mas vós veurets que lo decret no es servarà, car negun rei no hi venrà ne el volrà. E açò per tal car

los llops ab llur gran vanitat
e les serps ab llur gran falsedat
untaran la real majestat.—

Aprés totes aquestes coses, diu aquest poeta que demanà lo lleó així als circumstants:

— ¿Ha hic negú qui sàpia la cegonya, qui ens ha tan bé parlat, de quin llinatge és, ne ella si és animal coneixent, per tal que major fe puixam donar a ses paraules? —

E diu que respòs lo cervo:

— Senyor, aquesta cegonya és fort coneixent en sí, car tota la casa en què es recull alegra ab lo joc que li fa de son béc, que mena així com a tauletes morisques. No res menys, que serp ne llangardaix ne calàpat no hi lleixa, ans tot ho té bell e net.

E quant demanats, senyor, de quin llinatge és, dic-vos que de llinatge d'aucells, qui així mateix són en si fort coneixents; car comunament a aquell qui els té bé aprop

sí fan cortesia, alegrant-lo ab xants, e donant-li de llur ploma, e a vegades de llur casa, e a vegades de llurs ous. Ultra açò, fan alscuns, qui són entre els pus generosos, algunes gràcies especials ; car l'àguila lleixa en son niu algunes pedres precioses qui valen contra verí, qui són d'aquell de qui és la terra on ella fa lo niu ; e el paó dóna plomes qui són quaix angelicals ; e l'asturç produeix ous qui són coses monstruoses e ornament de cases e de palaus ; e l'oreneta alegra la casa on és, car porta ab si pedres precioses qui han altes proprietats. Han-n'hi altres qui aporten prou caca a aquells qui els han nodrits, així com astors, falcons, esparvers. Altres canten fort melodiosament e alta a aquells qui els peixen bé, així com són papagais, rossinyols, calandris, tords e pàsseres solitàries, garces, gatxs e rixards, e estornells, e cadarnes e corbs, si hi són nodrits.

E en especial los hòmens reputen per fort cortesos e coneixents los aucells del llinatge de la gallina, car, per poc servei que dels hòmens reben, null temps no es parteixen d'ells ne van ab los altres aucells, ans habiten en les llurs cases tostemps. D'aquest llinatge ha l'hom molt singular

servei, car d'aquí han ploma per jaure molls, e ous per confort de parteres e dels desnaturats, e per comú e lleuger ús de casa ; d'aquí han servei aprés dels galls, qui els canten les hores, car les gallines no canten jamés, o si ho fan tenen-ho a mal senyal de casa o es pensen que ha post. D'aquí han capons per los grans convits ; d'aquí pollets per los malalts, e polls grossets e polles per aquells qui són prop de guarits ; d'aquí han gallines velles e jóvens, per donar-se bon temps. E per bé que vegen llur mort, no fugen de casa, ans romanen aquí fort demèsticament.

Per què, apar que los aucells són fort cortesos a tothom qui bé els fa. E jatsia que entre les bèsties n'hi hage de fort corteses e bé satisfaents a aquells qui els donen vida, així com les ovelles, qui donen carn, llet e llana e fems prou, e així mateix lo cavall, e lo bou, e l'ase, e el cà, e altres damunt nomenats ; emperò pus magnífics són encara los aucells e pus coneixents, segons que damunt és dit, jatsia que llurs benificis amagats e alts no sien per tots coneguts en esta vida, segons que dien los filòsofs.

Es ver que ha n'hi alguns entre si que

són males bèsties e fort desconeixents, e aquests són los pardals, que per molt de bé que hom los faça no cessen de menjar lo blat dels camps: emperò, per açò los majors aucells los puneixen, car mengen-los-se quan los poden trobar. Doncs, senyor, dats fe a ço que dit vos ha la cegonya, car fer-ho podets segurament, car com dit és, e ella és fort coneixent, e de fort cortès e coneixent llinatge.—

(Del Terç del *Crestià,* caps. CDXCVI — D.)

VIII

[FAULA DE LA SOMERA QUE ES VOLIA PINTAR QUAN FOU NÒVIA]

Reconta lo fabulari que la somera, veent que devia ésser nòvia, sí dix a la sirventa de casa així:

— Io et prec que tu que em vulles pintar la cara en guisa que io no sia lleja, ara; ans te prec que faces per guisa que io sia així bella com és madona a les festes, ço és, la dona de casa.—

Respòs la sirventa de casa que li plaïa molt, emperò que primerament li havia a llevar tot lo pèl de la cara ; e plac a la somera que així es feés. E llavors la serventa hac pegunta calda e escaldà-li la una galta, e pus fregà-la-li fortment, per tal que lo pèl se'n llevàs de tots punts. E la somera s'esquivava fort per la gran pena que soferia ; e com la sirventa volgués semblantment fer a l'altra galta de la somera, dix la somera que no ho volia :

— Car — dix ella — més am anar així desordonadament a l'esgléia que si tanta pena havia a soferir encara. A bona fe ! — dix ella —, si tant costava a madona lo pintar com a mi fa, ja null temps no es pintaria.—

E dix la sirventa a la somera :

— Cert, més li costarà que a tu ; emperò tu has ja pagat per ton pintar e madona pagarà can sia morta, car menjar-li han vermes la cara, e els diables portar-se n'han sa ànima.—

Dix la somera :

—Si tu m'haguesses dit que tan mala cosa fos pintar ni que tant hagués a costar, null temps no m'ho fóra acordada ; mas, pus sé que tan gran pecat és, hauré pa-

ciència en la cara, que tostemps d'aquí avant la portaré d'una part pelada, e l'altre ab pèl. E guardar m'he jamés de fer semblant.—

Diu ací lo fabulari : «Ja plagués a Déu que així resposessen e ho faessen totes les dones qui es pinten, com féu la somera ; car si ho faïen així no es damnarien en tantes per llur pecat.»

(Del Terç del *Crestià,* cap. DCLXXII.)

IX

[FAULA DEL GAT I LA GUINEU]

Diu lo fabulari que dix la guineu al gat quan foren pregon en una vall, què faria ell si de totes parts venien cans contra ell. Dix lo gat que pujar-se'n hia en un arbre. Dix la guineu :

— Bé par que poc sabeu, car io sol no em mouria de mon lloc ; mas can me fossen prop saltaria ara de ça, ara de lla, e pendria mil voltes, a les quals ells no sabrien eixir a camí.—

Mentre estaven així, vingueren cans de totes parts ; e lo gat pujà-se'n alt en l'arbre, e la guineu s'ajac sots l'arbre sol no curant-se dels cans ; e can li foren prop, ella fugir volc així com havia dit, e la un cà la pren per la cama, e l'altre per l'orella, e l'altre per lo ventre, e així dels altres. Lo gat, qui ho viu, cridà-li altes veus :

— Comare ! Oh comare ! Ara és hora de pendre una de les mil voltes que adés deíets. Doncs, comare, una de mil ! Una de mil !—

La guineu, qui es viu morta, respòs :

—Per ma fe, compare, los pecats passats me persegueixen, car tanta era ma supèrbia can veïa que a tants era escapada, que tota cosa arriscava. Per què, compare, prenets eximpli de mi, que per supèrbia no vingats a folla ira que us faça arriscar ço que tenits en car.—

(Del Terç del *Crestià,* cap. DCCCXXII.)

X

[El corb i la guineu]

Reconta lo fabulari que lo corb estava alt en un arbre ab un formatge en lo bec, lo qual formatge havia furtat; e passà davall la guineu, e pensà que si podia fer que lo corb badés lo bec, que lo formatge li cauria e així ella lo poria menjar. E posà's al peu de l'arbre, e començà a lloar lo corb, dient-li alta veu:

—Oh, aucell meravellós! Oh, aucell gloriós, mills fet que tot altre! la quantitat del qual és notable e la calitat lujosa; al qual desija veure tot ull e posseir-lo tota gran senyoria! Oh, Déu! ¿E qui no desijaria veure aquesta alta creatura, la veu del qual adelita tota pensa? Car ne hi ha cadernera, ne calandri, ne papagall qui es faça a comparar ab lo seu parlar, ne ab lo seu cantar ne ab lo seu cridar. Doncs, aucell beneït, pus tanta gràcia t'ha Déus feta, alegra ab ta veu angelical, perquè me'n vaja alegra; e ogen, si et plau, les mies orelles

lo preciós cant de la teva melodia e de la tua veu.—

E diu aquí que lo corb, qui hac oïdes de si tantes meravelles, volc-se jactar e donar plaer. Volc satisfer a la guineu, qui així l'havia lloat, e badà la boca, cridant alt ; e caegué-li lo formatge en terra. E llavors la guineu aferrà-lo e menjà'l-se aquí davant ell ; e can l'hac menjat, dreçà lo cap al corb, e dix-li :

— Entens-ho tu ? Lo formatge m'he menjat. Ne grat ne gràcies a tu, mas a ma bona estúcia que el t'he sabut sostraure.—

Pus dix-li :

— Ara, dolent, ¿com te pots cuidar que io digués a de veres ço que t'he dit, com tu sies lo pus lleig, e hòrreu e malfadat aucell del món, qui has pijor veu que l'ase e has color de diable qui jamés no vius sinó de robaries e de carn podrida ? Roman a mal punt, car dolent és e dolent seràs tostemps.—

«Així (diu lo fabulari) ne pren a aquells qui es jacten e es preen, e a qui plau oir llagots, car a fi vénen a estament que són sens fi menyspreats.»

(Del Terç del *Crestià,* cap. DCCCLXXXV.)

XI

[De com la guineu posà discòrdia entre el llop i els cans]

Reconta lo fabulari que los llops faeren treves ab fe e ab homenatge ab los cans, a tres meses.

Dix la guineu : — Aquesta pau de mos enemics poria venir sobre el meu cap.— Pensà que hi posés brega, e, no res menys, que aprés la brega que els faiés auciure a la senyoria, així com traidors. E sabent que per un camí devien passar lo llop e lo cà principals e caps dels altres, per anar caçar, pujà-se'n en un arbre alt ab una gallina que havia morta, e llurs dix així :

— Pròmens, gran compassió he de vosaltres, car veig-vos anar fort afamejats, per què prenets ben, pus que Déus lo ens fa : Menjats aquesta gallina, e partesca-la lo millor e aquell a qui mills pertany partir-la.—

E diu que llavors lo cà llevà's en alt e

pomà la gallina, e volc-la partir ab lo llop. E dix lo llop :

— ¿ Per què partits vós la gallina, com io sia de millor llinatge e a mi pertança partir-la ? —

Dix lo cà :

— ¡ Vós ne mentits, que ans són io de millor ! —

E aquí mateix esvaïren-se tan fort que mig per morts se lleixaren.

E com lo cà e el llop fossen en aquesta brega, llavors la guineu començà a cridar grans crits :

— A caça ! A caça ! —

E com los cans e els llops qui eren escampats de ça e de llà oïssen la veu de la guineu cridant : — A caça !—, pensarense que cridàs sos fills que vinguessen tost a qualque molta caça que hagués trobada. Vingueren tots aquí, e com trobassen lo cà principal e el llop principal qui així s'esvaïen, cridà la guineu :

— Senyors, partits aqueixa brega, e pus veurets quanta caça vos ensenyaré. Veus lo llop, per defendre veritat, com és esvaït, car lo can se metia davant ell e l'ha desmentit.—

Llavors los llops se comogueren contra

lo cà, e los cans contra lo llop, e mesclaren-se tots ; e es batallaren per tal guisa que es lleixaren com per morts.

E, ells estant en la batalla, davallà la guineu e pres la gallina, que encara no havien tocada, e menjà-la's aquí davant ells ; e fuig, e va-se'n al lleó, cridant e dient :

— Oh, senyor ! ¡ Tota la terra és perduda, pus que treves ne fe e homenatge no s'hic serva ! Sapiats que los llops e els cans han trencades les treves e la fe que s'havien promesa. Io mateixa m'ho he vist, que a punt de mort se són posats. Per què, us plàcia que de tots façats aital justícia que tostemps sia memòria als altres.—

Diu aquí lo lleó :

— Apella les parts.—

E, les parts apellades, digueren les parts així entre si mateixs :

— Nostre rei nos apella, sens dubte que la traidora de guineu nos ha acusats, car altra no sabia. Si lo rei nos repta de traició per lo trencament de les treves e de l'homenatge, neguem-ho tots, e faça[m] aparès que res no sia estat. E si ell diu : «¿ Qui us ha així mal adobats ?», digam-li que porcs senglars que caçàvem per fer-li'n servei ; e pregar l'hem que ens hi lleix tornar, car mig

morts los havem lleixats: «tant nos són ab ells combatuts!» E pus caçar n'hem, e portar-los li hem. E si ell nos al·lega per testimoni contra nòs la guineu, direm-li que no és digna d'ésser creeguda, car per tot lo món ha fama e hac, e haurà tostemps, que jamés no féu ne dix sinó falsies. E per aquesta manera escaparem lo lleó.—

Per la qual faula apar que quan hom sap que la persona és difamada, majorment per bona gent, e comunament de dir falsies, que a aital persona no li deu hom creure ne donar fe, majorment en matèria de pes ne que sia a negun perillosa.

(Del Terç del *Crestià*, cap. CMXXXVI.)

XII

[De com la guineu posà divís entre totes les bèsties]

Diu lo Fabulari que la guineu, quan viu que totes les bèsties li volien mal, proposà de posar discòrdia e divís entre elles, per tal que, guerrejant entre si mateixes,

lleixassen a ella estar. E anant per posar lo dit divís, encontrà lo guillot qui li dix què es feïa. Respòs la dita guineu que anava a guanyar los perdons. Dix lo guillot:

— ¿En qual esgleia són aquests perdons? —

Dix la guineu que tots los perdons no són en les esgleies, ans n'havia de majors defora que dins. E dix lo guillot:

— Prec-vos que em digau en quins llocs són aquests perdons qui són fora les esgleies, per tal que hi vaja; e guanyar-los he.—

Dix la guineu:

— En la forca e en lo costell ha perdó a pena e a colpa a tothom qui hi aport guany ne presa; car aquestes coses no serveixen sinó per dar fi a mala gent. E així mateix anar en tot lloc on haja gent mala per torbar-los e per dar-los ço que mereixen o per posar entre ells divís, aquí ha grans perdons. E per tal vaig io ara en aital vall on són totes les bèsties contra mi ajustades, per tal que els pos en divís, e així serà perdonat a la mia pell a pena e culpa. Car d'aquí avant no hauré paor de neguna pena que em donen, ne em porran enculpar de res.—

E diu aquí que mijançant lo gat ella posà de nits tant divís entre totes les bèsties, que totes se mataren entre si mateixes.

E diu que llavors dix la guineu al guillot, quan viu tantes bèsties mortes en aquella vall:

— ¡ Vet, ultra los perdons que he guanyats, Nostre Senyor Déu quina taula m'ha parada! Que hi ha què menjar d'aquest un any, a cent menjadors.—

— Doncs, pare meu — dix ella —,

si mala gent ab força no pots desbaratar,
vulles-la ab art consumar;
car Déu te darà al cos ben viure a passar,
e puis te farà l'arma salvar.—

(Del Dotzè del *Crestià,* cap. CLXXIX.)

XIII

[Faula del llop i el lleó]

Reconta lo fabulari que lo llop hagué furtada una oca cuita en ast en casa d'un capellà, e viu de lluny bestiar e volgué-hi

córrer, e no es sabé a qui es comanàs la oca sinó al lleó, qui ja era fart. E pensà que per tal quan és notable bèstia e rei de les altres que ab major confiança la li podia comanar que a altre.

E finalment quan la li hagué comanada e se'n fon anat al bestiar per pendre qualque bèstia per son menjar, lo lleó sentí la oca que havia bona olor ; tocà-la ab la llengua e viu que havia bona sabor, e menjà-là's tota.

Vinent lo llop dix-li :

— Oh, senyor ! ¿ E per què m'haveu menjada la mia oca que io vos havia comanada ? ¿ E on és la fe reial vostra ? —

Respòs lo lleó, e dix-li :

— En Llop, no deu hom totes coses comanar a l'altre, majorment aquelles qui de continent quan hom les veu mouen lo cor a acostar-s'hi e a posseir-les. Vós me comanàs vostra oca e posàs-la'm al costat, e io sentí sa bona olor e ab la llengua tastí-la, e viu que havia fort bona sabor ; e llavors no em puguí retenir que no hi ferís ab les dents e que no la'm menjàs tota. Per què us dó consell, En llop, que vós no comaneu jamés a negun res a què aquell a qui ho comaneu puixa ésser tost mogut

a cobeejar-ho ne a desijar, si es vol per natura o per vici.

— Prec-vos, Senyor — dix lo llop — que em digau si n'haveu vergonya, quan m'haveu feta tanta deslleialtat.—

Respòs lo lleó que no neguna. — Car — dix ell — pecat ha aital natura en persona viciosa, que tota la vergonya li tol. E poreu-ho conèixer — dix ell — en açò: car si me'n comanau altra, semblant me faria tantost. E és ja natura de bèsties e d'hòmens generosos que si us fan mal e en parlau o els ne reptau, que se'n trufaran, o si els ne féu enfellonir que us daran la mala ventura. E sí em faré io a vós, si més me'n parlau.—

Llavors lo llop fugí e anà-se'n dient així en sí mateix: — Més val que la oca haja perduda que si ultra perdia ara a mi mateix.—

(Del Dotzè del *Crestià,* cap. CCLXIX.)

XIV

[De la resposta que donà la guineu a una qüestió que li fou proposada]

Una qüestió estec proposada a la guineu aital, ço és, qui cantava millor, o lo papagai o l'ase. E diu que la guineu respòs que cant hi ha de diverses maneres, car algun cant hi ha qui s'apella «quinta» e «octava», altre qui s'apella «lo gros bordó»; per què en lo cant apellat «quinta» o «octava», lo papagai n'era mestre, mas en lo cant de «gros bordó» lo senyor d'ase ne faïa meravelles.

«Vet (diu ací lo fabulari) com la guineu t'ensenyà ací a satisfer a cascuna part en ço en què no cap consciència ne negun perill, així com deïa lo dit document.»

(Del Dotzè del *Crestià*, cap. DCCCLXXXV.)

XV

[De com la guineu escapà d'ésser menjada pel lleó]

Diu lo fabulari que lo lleó havia gran fam, e volc trobar ocasió de menjar; e demanà a l'ovella quin alèn havia. E l'ovella, responent veritat, dix-li que fort pudent. E el lleó, fenyent-se vituperat, donà-li gran colp pel cap, e aucís-la, dient:

— Aital, per qual no has tu vergonya de vituperar ton rei, ¡ara té això! —

Aprés demanà a la cabra allò mateix, ço és, si havia bon alèn. E la cabra, veent que mal n'havia pres a l'ovella dient la veritat, respòs-li que l'havia fort meravellós e bé olent. E el lleó donà-li gran colp e aucís-la, dient:

— N'aital, per qual e vós me llegotejats a mi ab falsies, ¡ara tenits això! —

E aprés demanà aquella mateixa qüestió a la guineu, dient-li quin alèn havia. E la guineu llunyà's d'ell, veent que mal n'havia pres als altres, e dix:

— En bona fe, senyor, vos dic que no us puix respondre, a vostra qüestió. Car tant só encadarnada que no sent res.—

E així escapà.

E els altres qui es posaren al risc, sens profit moriren, car no es saberen deseixir ne llunyar de la resposta.

(Del Dotzè del *Crestià*, cap. DCCCLXXXV.)

XVI

[FAULA DEL LLOP I LA SOMERA]

Diu lo fabulari que lo llop convidà d'amors la somera, e diu que respòs la somera :

— No et treballs debades, car pus amé l'ase primerament, no poria fer plaer d'aquí avant a altre ; e si ho deïa no me'n creguesses.—

Dix lo llop :

— ¡ Bon viatge faces, tu qui est bona e lleial a ton enamorat ! No ho fas així com les donzelles de Roma e moltes dones maridades qui són al món, qui tres o quatre ne tenen en color e a tots fan de matí menar la cínia, e al vespre trufen-se de tots.—

Respòs la somera :

— Compare, perdonats-me, car no entenets la qüestió. Car no solament les donzelles de Roma, ans encara de França, d'Alemanya, d'Aragó e d'Espanya hi mullen lo pà aquí. E quan deïts de les dones que tants ne tenen en color e puis trufense al vespre de tots, no ho creguéssets vós això. Car la dona qui molts ne té en color, qualque-un la aferra qui es pot trufar d'ella ; per guisa que ella no ho ha tot de guany, ans roman trufada e a la fi ben sullada del cap fins als peus. E creets-me'n, compare,

que no ha al món donzella ne dona molt
[enamorada
que no prena molt bella morrada
e a la fi que no romanga ben vil e ensut-
[zada.—

Dix lo llop :

— Per ma fe, comare, que us en creu, car ja d'altres vegades ho he oït dir semblant a molts savis hòmens, e ho he llegit en diverses llibres.—

(Del *Llibre de les dones, cap.* XXIX.)

NOTES

Pàgina 19 ratlla 25. — Arnau de Vilanova, l'inquiet metge i teòleg, nasqué a mitjans del s. XIII en terra valenciana; fou mullerat i tingué, al menys, una filla, monja a València. No podem precisar a quin viatge es refereix Eiximenis en aquest *eximpli*, perquè anà diverses vegades a la cort del germà de Jaume II, Frederic el Gran de Sicília, el seu seguidor en idees espiritualistes. Segons un manuscrit de Ripoll consultat pel P. Villanueva, morí a Gènova el 6 de setembre de 1311.

Pàg. 21 r. 10. — És la coneguda història del pobre satisfet i del ric consirós. En el *Recull d'Eximplis e Miracles*, publicat per Marià Aguiló (Barcelona, 1881, I, 209), trobem aquesta mateixa narració, treta de Jacques de Vitry. Sant Vicents Ferrer en dóna una forma dissemblant (veg. R. Chabàs, *Rev. Arch. Bibl. y Mus.*, VII [1902], 438-9).

Pàg. 26 r. 5. — En *Llibre de les Dones,* LXXXVIII, Eiximenis dóna una versió més impersonal — treta, segons ell, de Quintilianus, *Sobre la Bocòlica* — d'aquest mateix conte.

Pàg. 28 r. 5. — Aquest conte té els mateixos trets fonamentals del fabliau *La Male Dame* (Montaiglon, *Recueil général de Fabliaux,* VI, n. 149).

Pàg. 34 r. 11. — En el mateix capítol del *Terç* d'on hem tret aquest conte, hi ha una altra adaptació del mateix argument.

Pàg. 38 r. 2. — Vegeu Ovidi, *Remedia Amoris,* v. 91-92:

> *Principiis obsta: sero medicina paratur*
> *cum mala per longas conualere moras.*

Pàg. 41 r. 5. — En el *Recull d'Eximplis e Miracles* hi ha un conte del mateix argument, extret, segons el títol, del llibre *De dono timoris.*

Pàg. 44 r. 10. — Notem un apòleg del mateix argument en les faules de Valter l'Anglès: *De mercatore et ductore* (veg. Hervieux, *Les Fabulistes Latins...*, II, 347).

Pàg. 48 r. 15. — Es el mateix argument del fabliau *Les trois aveugles de Compiègne* (vegeu J. Bédier, *Les Fabliau,* 4ª ed., París, 1905, p. 447), on hi ha una abundosa bibliografia sobre aquest conte.

Pàg. 68 r. 20. — En *Llibre dels Angels,* LVI, Eiximenis ens dóna la forma erudita, infinitament inferior, d'aquest mateix recit.

Pàg. 72 r. 5. — El rei Sanç de Mallorca, del qual es torna a parlar en la pàg. 91, era fill de Jaume II de Mallorca i cosí de Jaume II d'Aragó.

Pàg. 77 r. 9. — La figura del nostre Pere el Gran fou una de les més populars. Eiximenis s'hi refereix en diverses ocasions. Sempre el presenta

com un rei justicier i *llarg-donador*, i una mica arrauxat.

Pàg. 80 r. 5. — Trobem una altra narració d'un jurista burlat per un pagès en *Doctrina Compendiosa*, XI.

Pàg. 88. — El fet narrat per Eiximenis s'esdevingué l'any 1332, sota el regnat d'Alfons el Benigne. El relat que en fa la Crònica de Pere III (cap. XLII), tot i essent més explícit, es conforma amb el d'Eiximenis; discrepen, però en algun detall. Així, En Vinatea, segons la crònica, es deia Guillem i no Francesc. El diàleg entre la regina Leonor i el rei, tal com el posa la Crònica, és també molt més significatiu; no gosaríem, ara, reproduir-lo.

Pàg. 91 r. 20. — En el capítol d'on hem extret aquest conte, precedeix una altra narració referent a Sanç de Mallorca; això explica l'encapçalament del nostre *eximpli*. En *Terç del Crestia*, CCCXIV, és contat el mateix d'un prevere de Provença que *preïcava un jorn en una professó qui es faïa riba de la mar*.

Pàg. 95 r. 5. — Es el mateix argument dels *fabliaux* de *La housse partie* (Montaiglon, *Recueil*, I, n. 5, i II, n. 30).

Pàg. 100 r. 5. — En les paràboles i en les faules llatines d'Eudes de Cheriton trobem també aquest *eximpli* referit a la vida de Sant Antoni Ermità (v. Hervieux, *Les fabulistes*..., IV, 333 i 408. El trobem així mateix en *Recull d'Eximplis e Miracles*, I, 8.

Pàg. 107 r. 21. — Aquesta faula presenta alguna concomitància amb la faula *De homuncione, leone et eius filio* (v. Hervieux, *Les Fabulistes*... II, 297), continguda en l'edició *princeps* del *Ro-*

mulus, publicada a Ulm. Aquesta faisó d'acabar parlant en vers, freqüent en els contes i, sobretot, en les faules d'Eiximenis, era un procediment usat de vegades pels conreadors del gènere, Nicole Boson per exemple.

Pàg. 118 r. 5. — L'argument d'aquesta faula tan coneguda remunta a Fedre. Els moralistes de l'Edat Mitjana l'utilitzaren gairebé tots a través del *Romulus*.

Pàg. 121 r. 5. — Aquesta faula és una de les més importants d'Eiximenis, tant per l'erudició de què hi fa mostra — noteu les al·lusions a la vida d'Alexandre, a l'*Ami et Amile*, i els versos llatins medievals — com pel doble sentit de *pamphlet* polític que sembla amagar-se en les seves paraules. En algun altre indret de les seves obres, Eiximenis al·ludeix també al desordre polític del seu temps.

Pàg. 142 r. 16. — Altra faula utilitzada en quasi tots els reculls fabulístics. La versió d'Eiximenis es conforma, però, amb la del *Romulus* contingut en el ms. 5337 de la Biblioteca de Munic, diferent de la que donen tots els altres manuscrits.

Pàg. 144 r. 5. — La faula del corb i la guilla és una altra de les conegudes, i procedeix, semblantment, del *Romulus*.

Pàg. 155 r. a. — En el recull francès de la primera meitat del XIVè s. *Cy nous dit* (ms. 425 de la Bibl. Nationale), trobem aquesta mateixa faula.

GLOSSARI

Figuren en aquest glossari la majoria de les paraules i excepcions que no s'ajusten, per la forma o pel significat, al català modern; les que ometem no poden oferir cap dificultat al lector. Els mots que surten en més d'un passatge els citem una sola vegada, llevat de quan varien de significat. A continuació de cada paraula o frase indiquem, per mitjà de dues xifres, la pàgina i ratlla en què es troba.

A, 109.24, amb; 43.24, en; 57.10, per. —*als*, 22.5, pels.
abadia, 87.25, abaciat.
ablanir, 32.3, apaivagar.
abonançar, 33 25, apaivagar.
abonir, 33.22, tornar bona.
acientà, 80 25, assabentà.
acorrec, 133 27, acudí.
adragea, 51.25, condiment medicinal.
afany, 101.18, angoixa.
aferam, 127.28, salvatgina (col·lectiu).
aflaquiria, 101.21, debilitaria.
afollava, 29.16, feia malbé, esguerrava.
agranats, 43.1, escombreu.
ahontat, 24.16, injuriat.
aiguarrós, 53 18, aigua d'olor.
aïssa, 128.4, atia.
aitambé, 69.2, també.
ajac (s'), 143.3, s'ajagué.
ajustaria, 82.24, afegiria.
alcandora, 53.12, mena de camisa.
alciure, 31.17, matar.
almànguera, 73.5, mangra, guix.
almoiner, 48.18, caritatiu.
alnes, 95.16, canes.
alre, 21.19, altra cosa.
als, 100.22, altra cosa.
alcuns, 35.12, alguns.
alt, 60.22, dalt.
allongaré, 112.9, allargaré.
amé, 156.19, amí.
amollir, 33.21, estovar-se.
anc, 128.28, abans.
aparer, 27.16, mostrar se.
aparès, 30.14, semblant.
apella, 148.17, crida.
aportes, 124.15, portes.
aprena, 71.26, aprengui.
aprés, 129.19, vora.
aquén, 44.27, cap ençà.
aquests jorns (d'), 133.22, un d'aquests dies.
arlot, 43.3, pillastre,
arma, 94 27, ànima.
art, 85.6, habilitat.

asalt, 35.16, gaudi, plaer.
assats, 68.13, prou, a bastament.
assestà, 101.8, apuntà.
atràs, 24.13, endarrera.
aucís, 25.4, matà.
avalot, 39.25, esvalot.
avellanat, 51.23, dolç d'avellanes.
avists, 28.28, experts, assenyats.

bacallar, 85.2, trapella.
badomies, 100.22, ximpleries.
baix sóts, 21.16, al bell dessota.
bander, 35.1, cartell.
barata, 82.15, trafegueria.
ben, 146.23, bé.
besant, 26.14, nom d'una moneda.
broca, 30.18, punyalet.
bufet, 24.13, bufetada.

caça, 109.24, caçó.
cadarnes, 138.20, caderneres.
calada, 112.15, abaixada, tancada.
calandris, 138.19, calàndries.
calàpat, 137.23, galàpat.
calda, 141.5, calenta.
can, 31.22, quan.
cant, 89.10, quants.
car (tenen en), 62.20 es preuen.
casa, 89.16, habitació, sala.
castigàs, 27.14, corregís.
cavarroques, 127.26, cataus.
cavorques, 135.4, coves.
cèdula, 77.24, cartell.
celar, 131.16, amagar.
celar-lo, 45.12, guardar-li el secret
celiandrat, 51.23, dolç fet amb celiandre.
cendat, 53.16, tela preciosa.
cendrada, 109.23, lleixiu.
certenitat, 36.24, certesa.
certs, 28.28, assenyats.
clarea, 52.6, nom d'un vi
Cluïc, 86.15, Cluny.
coc, 45.7, cuiner.
còceres, 53.4, màrfegues.
color (tenen en), 157.7, enganyen, fan passar en raons.
colp (al), 34.22, tan bon punt.
comanàs, 152.20, encomanàreu.
comiat, 66.21, ruptura amorosa.
comou, 77.19, incita.
complanc, 127.19, queixo.
concloir, 122.20, concloure.
concriaven, 36.20, criaven.
conec, 17.5, conegué.
coneixent, 137.18, agraït.
conferma, 27.6, referma.
confonen, 50.9, fan malbé.
conjurar, 22.5, exorcitar.
contendré, 108.16, lluitaré.
contesa, 88 27, discussió.
contrastàs (li), 25.1, se li oposés.
còpia, 49.16, abundància.
córrec, 127.24, corro.
còrseg, 52.5, vi de Còrsega.
costell, 150.15, (esp. «picota»).
costuma, 72.28, costum.
creedor, 82.6, creditor.
creixeràs, 116.25, faràs créixer.
crestiris, 53.23, purgues.
creu, 15.13, crec.
croi, 42.24, miserable, esquifit.
cuidà's, 46.9, es pensà.
cuita, 101.18, pressa.
cuitadament, 40.13, apressadament.
cuitàs, 30.20, donés pressa.
cura (no s'hac), 42 5, no es captingué.
curial, 73.26, cortès.

curials, 130.20, cortisans.

de tots punt, 66.26, del tot.
defalliment, 62.25, mancament.
defensions, 71.22, defenses.
deig, 85.9, dec.
dejús, 89.11, per sota.
delgat, 53.24, prim.
denec, 128.24, negui.
denegar, 81.19, negar.
desastruc, 56.7, malaurat.
desconeixença, 44.2, desagraïment.
desconeixent, 42.27, desagraït.
deseixir, 156.5, desentendre's.
desert, 83.25, empobrit.
desfaces (que), 75.15, que l'esborris.
deshondrat, 43.8, deshonrat.
desnaturats, 139.3, delicats.
desperà's, 105.6, es desesperà.
despuis, 37.27, després.
dessús-dessús, 72.27, per sobre, incidentalment.
desvergonyat, 43.27, desvergonyit
dia (què és que), 35.1, digui el que digui
dien, 62.25, diuen.
disolre, 87.1, embrutar-se.
divís, 149.27, divisió.
dix, 25.9, digui.
dolent, 19.14, trist.
drap, 95.15, teixit.

èm, 17.10, anem.
emmalaïria, 26.25, s'enfelloniria.
emparen, 83.9, emprenen, defenen.
empatxava, 20.28, impedia.
encantacions, 41.18, encantàries.
encès, 68.26, encengué
encorrets, 136.12, usarrisqueu a.
endiana, 52.20, nom d'un condiment.
endós, 82.23, ambdós.
enfortiment, 88.10, fortalesa.
enfre, 85.17, entre, en l'espai de.
engir, 32.19, al voltant.
entén, 131.10, desitjo, entenc.— *entena*, 90.7, entengui.
entrà-s'en, 92.10, s'enfonsà.
envers, 40.21, invers.
envides, 32.3, amb prou feines.
ergullava, 64.24, enorgullia.
ermitori, 100.9, ermitatge.
és, 124.12, ets.
escoat, 104.19, escuat.
escodat, 109 27, escaldat.
esforç, 49.5, insistència.
esforçat, 85.28, decidit.
esmaiàs, 84.2, desanimés.
espatxar, 84.13, enllestir.
espaventats, 38.28, espantats.
espòngea, 52.20, esponja.
esquivant-se, 74.27, enfellonint-se.
est, 74.7, ets.
està, 130.14, estigues.
estec, 43.5, estigué.
estojar l'he, 95.23, el desaré.
estrenc, 118.16, estrenyé, apretà.
esturç, 138.10, estruç.
esturments, 53.10, instruments.
esvaesc, 128 3, escometo.
esvair, 76.27, escometre.
exorava, 34.22, perdia el seny.

faça a comparar (es), 144.23, es pugui comparar.
fada, 63.25, vanitosa.
faiés, 146.15, fés.
fenta, 32.7, fingida.
fenya, 77.18, fingeixi; *fenyent*,

31.8, fingit; *fenyés*, 73.3, imaginés de fer.
ferir, 33.26, pegar.
fermar, 133.19, (esp. «hincar»).
fi de la taula, 36.27, cap de la taula.
fiançosament, 18.9, confiadament.
fir, 135.6, fereix, pica; *fira*, 33.26, fereixi, pegui.
flaons, 51.16, nom d'un pastís.
fogaça, 50.28, coca.
for, 133.4, jurisdicció, fur.
forçor, 33.20, fort, dur.
formajades, 51.17, nom d'un plat dolç.
fort, 20.4, molt, força.
fos, 55.2, foren.
frare, 20.13, germà.
frit, 51.17, fregit.
furat, 47.28, rapissat.
fus, 51.18, fós.
fusqueren, 96.25, fugiren

gallard, 55.21, ben plantat; 115.9, coratjós.
ganyada, 76.10, galtada.
gasten, 136.2, malacostumen.
gent tanta (la), 27.7, tanta gent.
ginestada, 51.22, nom d'un plat dolç.
gingebrada, 52.21, nom d'un plat dolç.
gloriejat-se, 35.27, vanant-se
goliards, 54.7, companys de disbauxa.
gords, 51.7, grassos.
gramalla, 95.13, peça d'indumentària.
gran, 27.16, molt
granea, 36.1, grandària.
granet, 107.25, grandet.
greixea, 98.28, greixor.
gros (féu lo), 32.3, féu l'enfadat.
guany (en bon), 91.9, en bona hora.

hac, 45.11, tingué.
haüt, 69.1, hagut, tingut.
hec-vos, 31.27, heu's ací.
hic, 112.5, hi.
hoc, 74.20, sí.
homeier, 45.11, homicida.
honta, 35.25, vergonya, infàmia.
hòrreament, 65.13, lletjament.
hortells, 100.13, hortets.
hui, 31.16, avui.

impetrar, 82.22, aconseguir.
infanta, 34.15, noia.
ins (de), 124.19, de dins.
irasc (se), 121.24, s'enfurí.
iria's per aital, 131.6, la cosa no passaria d'ací (?).
iscam-li, 97.6, eixim-li.

joleps, 52.24, nom de beguda.
jovenastre, 41.9, bordegàs.
jubet, 53.13, mena de jupa.
judiciaris, 66.11, jutges.
juí, 32.26, judici.

laborant, 100.12, treballant la terra.
lo'm, 134.10, me'l.

lládria, 104.10, lladre (fem.).
llagotejava, 41.12, adulava.
llagots, 145.25, adulacions.
llagui, 85.19, ajornament.
llaguià, 84.10, ajornà.
llangardaixos, 127.27, llargandaixos
llau, 53.19, rento.
lleixa, 93.26, deixa.

lleixà, 93.22, deixà.
lleiovaris, 52.17, nom de begudo medicinal.
lleu, 50.27, llevo.
llig, 129.10, llei.
lloguet, 38.25, llogarret.
llonga, 22.25, llarga.
llurs, 16.22, els, los.

mal, 56.7, malvat.
mala, 39.8, en mala hora.
malanança, 98.28, malestar, malura.
malandrí, 76.9, pinxo.
malenconia, 81.9, malhumor.
malícia, 20.26, malaltia; 25.19, dolenteries.
mat, 71.13, matí.
matalafs, 53 5, matalassos.
mena, 137.21, fa moure, belluga.
menava, 100.19, feia.
membràs, 42.7, recordés.
menut-pecejar, 61.12, tallar a bocins.
mès, 36.28, ficà; *mesa*, 109.12, ficada.
messions, 81.7, despeses.
mester (*faria*), 47.7, caldria; *mester* (*havia*), 73.27, necessitava.
mília, 84.4, mil.
mills, 34.16, millor.
minves, 25.20, injúries.
mis, 134.5, metí.
monastrell, 52 16, nom de vi.
mordé'm, 134.27, em mossegà.
muira, 39.23, mori.
mujals, 53.1, nom d'una mesura.

nafil, 104.9, nom d'una trompeta.
negun, 17.19, cap.
noves (*posaren-se* ***en***), 32.20, entraren en conversa; ***noves*** (*tenia a*), 101.15, entretenia.
novi, 29.12, nuvi.
null temps, 20.17, mai.

obs (*a tos*), 67.25, a ton profit.
oen, 56.20, senten.
ofirent-me, 132.6, oferint-me.
oges, 68.8, escoltis.
oi, 71.11, odi.
ojam, 130.23, oïm; *ojats*, 18.15, escolteu.
oradures, 106.14, bogeries.

pagós, 51.12, pavons.
pas, 115.24, passi.
pascal, 51.13, temps de Pasqua.
pàsseres, 138.19, passerells.
pec, 29.1, ximple; ***pega***, 106.8, ximple (fem.).
pecejau-lo, 77.22, despedaceu-lo.
peguea, 118.21, ximpleria.
pegunta, 141.5, pega (esp. «pez»).
per estirs, 18,21, això no obstant, altrament.
per qual, 155.15, per tal com; *per què*, 134.12, per qui.
perdiganes, 51.6, perdius grosses.
pereós, 121.1, peresós.
pertança, 147.4, pertanya.
peu (*dins*), 32.13, sota peu.
picapoll, 52.12, nom d'un vi.
pinyonada, 51.23, dolç de pinyons.
pits, 25.4, pit.
placat, 36,22, aplacat.
plàcia-us, 43.27, plagui-us.
plagues, 48.28, nafres, misèries.
poc, 39.3, petit.
poder, 108.19, potser.

policia, 129.24, convivència social.
polpudetes, 52.9, molsudetes.
polls, 51.2, pollastres.
pomà, 147.1, tomà.
porran, 150.27, podran.
posàs-la'm, 152.21, me la posàreu.
pravitat, 82 25, dolenteria.
pregon en una vall, 142.20, al fons d'una vall.
preïcadors, 91.27, dominicans.
preïcaveu, 27.13, sermonejaven.
present (de), 22.16, ara.
prena, 71.20, prengui; *prenes (et),* 108.4, t'emboliquis; *pres,* 31.6, prengué; *pres (n'ha),* 83.4, ha esdevingut; *pres se,* 100.15, es posà; *presessen,* 103.20, prenguessin, agafessin.
proceesca, 38.8, procedeixi, passi; *proceir,* 135.28, procedir.
pròmens, 146.21, prohoms.
prou, 57.27, profit.
prous, 100.8, venerable, excellent.
puis, 69.1, puix; 128 8, puc.
puixa, 33.20, pugui: *puixes,* 35.19, després.
punescam, 130.10, punim, castiguem.
pus, 32.26, més.

quaix, 22.25, quasi.
qualsque... que vulles, 18.26, els... que vulguis.
quan, 118.26, per tal com; 133.4, encara que.
què es volgués, 29 27, fos el que fos, qualsevol cosa.
queucom, 52.9, quelcom.
quinya, 33.7, quina.
quisque, 29.20, qualsevol que.

rasures 54.4, afaitaments.
real del rei, 89.12, palau reial.
recapte: ab mal recapte, 95.12, mal endreçat
repeniàs, 30.20, donés cops de pota.
resposessen, 142.8, responguessin.
restaurada a vida, 134.8, deixada amb vida.
ret, 99.14, cop, vergassada.
retingueren-se a cort, 81.21, feren deliberació.
reversa, 26.10, de mal geni.
ricosa, 125.4, rica
rima: aquí en fall rima, 105 3, ara sí que estic ben posat.
ris, 45.6, rigué.
rodar, 45.14, atormentar.
rodon, 126.16, rodó.
roen, 126.22, roseguen.
romàs, 109.16, romangué.
roset, 52.13, mena de vi.

sadoll, 21.18, assadollat.
saig, 81.26, (esp. «ordenanza»).
sanitat, 22.14, salut.
sàpia, 106.13, sàpiga.—*sapiats,* 50.22, sapigueu.
sarzill, 55.8, sarja.
senceramsent, 18.25, sincerament.
sensats, 25.18, assenyats.
sènyer, 43.26, senyor.
siats, 47.23, estigueu.
Sibília, 95.9, Sevilla.
sobres (per), 35.15, per excés, per massa
sobte, 40.20, sobtosament.
soferir, 76.26, rebre.
sofires, 115.11, sofreixis.
sol no, 142.24, ni tan sols.

sollat, 37.20, embrutat,
susara, 85.5, suara.
sútzeu, 56.7, brut.

tabuixàs, 81.4, atabalés.
ta mal, 106.27, tant de mal.
tal, 25.3, talment.
tallador, 57.14, plata.
tallàs, 37.18, tallàreu.
tantost, 43.16, totseguit.
tapits, 53.6, tapissos.
tauletes morisques, 137.21 (esp. «castañuelas»).
tenc, 45.1, tingué.
tessor, 69.21, tresor.
tinell, 87.6, sala de menjar.
tirà'l, 24.13, estirà'l.
toc, 66.20, signifiqui.
tocada, 26.11, perjudicada.
tocàs, 42.2, truqués.
torcats, 43.2, eixugueu.
tosa, 64.19, pelada, amb els cabells tallats.
tol, 27.5, lleva.
tostemps (en per), 30.12, per sempre més.
trac-lo, 98.22, el tragué.
traem, 125.6, treiem.
trencant, 130.1, desfent, fent malbé.
trasc, 109.14, tragué.
trets (us), 62.21, us mostreu.
tribia, 52.5, nom de vi.
trillà, 52.10, nom de vi.
trufa, 45.1, burla.
trufar, 96.18, fer broma.
Túrpia, 52.10, nom de vi.

ultra, 38.9, més enllà.

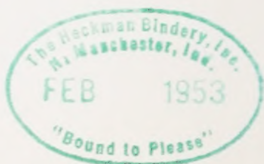
vairs, 53.15.
varieig, 51.1, vario.
veen, 53.26, veuen.
venc, 29.9, vingué.
vermes, 141.21, cucs.
vernaixa, 52.6, garnatxa.
vest, 53.12, vesteixo:
veus (altes), 40.7, en veu alta.
via fora, 25.26, crit d'alarma.
vijares, 36.21, semblant; 122.23 parer.
vilan, 122.27, vil.
viren, 96.25, veieren.
viu, 27.7, veié.
volc, 122.20, volgué.
volenters, 16.14, de bon grat.
volta (de), 129.3, de cop i volta

xants, 138.1, cants.

zamellots, 53.16, classe de roba.

ÍNDEX

LA NEOTIPIA. RAMBLA DE CATALUNYA, 116.

The Heckman Bindery, Inc.
N. Manchester, Ind.
FEB 1953
"Bound to Please"

UNIVERSITY OF N.C. AT CHAPEL HILL
00015957939